

# Informatie over je scriptie

Gelieve dit formulier op te slaan, te wijzigen en samen met de digitale eindversie van je scriptie naar je begeleider te mailen. Voor vragen kijk op: <http://studion.fss.uu.nl/helpdesk/student/scrol>



Studentnummer: *	3283127
Initialen & voorvoegsels: *	G.G.
Achternaam: *	de Rijke
Opleiding: *	Culturele Antropologie

## Eventuele tweede student

Studentnummer:	
Initialen & voorvoegsels:	
Achternaam:	
Opleiding:	

## Begeleider

Naam begeleider: *	Nienke van der Heide
Naam evt. 2 <sup>e</sup> begeleider:	

## Scriptie

Titel Scriptie: *	Moslina's over het moslima zijn; De invloed van de negatieve beeldvorming in het dagelijks leven van moslima's en hoe er wat aan gedaan kan worden.
Taal Scriptie: *	Nederlands/Engels/enz.
Samenvatting:	In dit rapport komen moslima's aan het woord over hoe zij de negatieve beeldvorming over moslima's ervaren in het dagelijks leven. Ze komen aan het woord over hun dagelijks leven, over belemmeringen en over eventuele oplossingen voor de negatieve beeldvorming.
Trefwoorden: (gescheiden door ;)	Beeldvorming, Islam, Stereotype, Moslima
Openbaar tonen: *	Ja
Of pas tonen na datum:	(dd-mm-jjjj)

Ingevuld op: \* 24-06-2010

Door: \* Gerda de Rijke

# Moslima's over het moslima zijn

*De invloed van de negatieve beeldvorming in het dagelijks leven van moslima's en hoe er wat aan gedaan kan worden.*



Door Gerda de Rijke

## **De negatieve beeldvorming over moslima's**

*De invloed van de negatieve beeldvorming in het dagelijks leven van moslima's en hoe er wat aan gedaan kan worden.*

Door: Gerda de Rijke

Email: [g.g.derijke@students.uu.nl](mailto:g.g.derijke@students.uu.nl)

Juni 2010

Studentnummer: 3283127

Fotografie voorpagina: Gerda de Rijke (genomen bij stichting Al Amal)

# Inhoudsopgave

<b>Hoofdstuk 1: Inleiding</b>	<b>p.5</b>
<b>Hoofdstuk 2: Theoretisch kader</b>	<b>p.8</b>
2.1 Introductie	p.8
2.2 De ‘westerse gedachte’	p.8
2.3 Invloed van de media	p.10
2.4 Vrouw zijn binnen de Islam	p.11
2.5 Reacties vanuit de wetenschap	p.16
2.6 Conclusie: weg van ethnocentrisme	p.18
<b>Hoofdstuk 3: De context van het onderzoek</b>	<b>p.20</b>
3.1 Nederland de multiculturele samenleving	p.20
3.2 Organisaties en verenigingen	p.21
3.3 Onderzoeksmethoden en onderzoekspopulatie	p.23
3.4 De informanten	p.24
<b>Hoofdstuk 4: Vrouw zijn binnen de Islam</b>	<b>p.26</b>
4.1 Introductie	p.26
4.2 De <i>Qur’ān</i> en <i>Ahadiths</i> in het leven van Moslima’s	p.26
4.3 Vrijheden en beperkingen in het dagelijks leven	p.29
4.4 Discriminatie op de werkvloer	p.31
<b>Hoofdstuk 5: Beeldvorming over moslima’s</b>	<b>p.33</b>
5.1 Introductie	p.33
5.2 Thuisgevoel in de Nederlandse samenleving	p.33
5.3 Invloed Negatieve Beeldvorming	p.34
5.4 Gevolgen stereotyperingen	p.37
5.5 Generatiekloof	p.38
<b>Hoofdstuk 6: Verandering van de (negatieve) beeldvorming</b>	<b>p.42</b>

<b>6.1</b>	<b>Introductie</b>	<b>p.42</b>
<b>6.2</b>	<b>Media gebruik</b>	<b>p.42</b>
<b>6.3</b>	<b>Dialogoog</b>	<b>p.45</b>
<b>6.4</b>	<b>Andere aangedragen oplossingen</b>	<b>p.48</b>
	<b>Hoofdstuk 7: Conclusie</b>	<b>p.51</b>
	<b>Literatuurlijst</b>	<b>p.54</b>
	<b>Bijlagen</b>	<b>p.57</b>
	<b>Bijlage 1: Reflectie</b>	<b>p.57</b>
	<b>Bijlage 2: Internet Enquete</b>	<b>p.59</b>
	<b>Bijlage 3: Abstract (English)</b>	<b>p.61</b>

## Hoofdstuk 1: Inleiding

*‘Als je een zeer kostbare diamant hebt dan wil je ook niet dat iedereen die helemaal ziet en er aan zit, je wilt wel dat ze een deel zien maar meer ook niet en die zou je ook goed verbergen in een mooie doos of doe. Zo is een vrouw ook; ze mogen best zien dat je een vrouw hebt, maar je beschermt haar tegen anderen, zodat anderen haar niet schaden..’<sup>1</sup>*

We leven in een samenleving die als ‘multicultureel’ wordt bestempeld. In ideale zin is dat een samenleving waarin verschillende culturen samenleven en waar men verschillen respecteert. Toch gebeurt dit niet zomaar, we leven niet zomaar in rust naast elkaar. Groepen kunnen erg van elkaar verschillen en niet iedereen hoeft hetzelfde te denken over verschillende onderwerpen en maatschappelijke vraagstukken. En wat gebeurt er als een bepaalde groep normen en waarden hanteert die in botsing zijn met bepaalde normen en waarden die de samenleving in het algemeen hanteert? Een voorbeeld hiervan is de discussie omtrent vrouwenonderdrukking binnen de Islam. Ook in Nederland is dit een *hot-item*. Zo is er in de afgelopen jaren discussie gevoerd over het wel of niet mogen dragen van een Burka, kleding dat het volledige lichaam bedekt, in openbare ruimtes en wordt er gekeken naar hoe we genitale verminking, oftewel vrouwenbesnijdenis, tegen kunnen gaan. Er heerst een algemeen idee dat de ‘Islamitische vrouw’ gered moet worden van haar positie (Abu-Lughod 2002). Maar wordt de Islamitische vrouw wel onderdrukt en wil zij wel bevrijd worden van haar positie? Het citaat waarmee ik deze inleiding geopend heb is een mooi voorbeeld van hoe moslima’s zelf tegen het dragen van een hoofddoek aankijken. Ze zien het juist als een eer, de vrouw is dusdanig belangrijk en kostbaar binnen de Islam dat je haar moet beschermen. Ook geven moslima’s aan dat het dragen van een hoofddoek een beschermend en vrij gevoel geeft. Toch heerst het beeld bij autochtone Nederlanders dat moslima’s de hoofddoek moeten dragen, dat ze onderdrukt worden en dus weinig mogen van hun vader of man (zie paragraaf 2.2 over de ‘westerse gedachte’). Verder heerst het idee dat mannen zich moeten gedragen en dat het daarom niet nodig is om vrouwen te beschermen. Over deze beeldvorming, en de invloed van deze beeldvorming, gaat dit onderzoek. Dit onderzoek is gedaan vanuit het perspectief van moslima’s zelf. Hoe denken zij dat niet-moslims over hen denken, hoe denken moslima’s over de beeldvorming die er

---

<sup>1</sup> Antwoord op de vraag: ‘Als je eens hebt geantwoord op de vorige vraag, kun je kort uitleggen wat deze negatieve beeldvorming volgens jou inhoud?’ van de internet enquête, zie bijlage 2 voor de enquête.

over hen bestaat en wat voor een invloed heeft deze beeldvorming op het alledaagse leven van moslima's.

Het doel van dit onderzoek is om in kaart te brengen wat Islamitische vrouwen vinden van de westerse gedachte dat zij onderdrukt worden. Ik wil daarmee een antwoord zoeken op de centrale vraag: hoe reageren moslimsvrouwen, tussen de 18 en 50 jaar en wonende in Nederland, op de negatieve beeldvorming die er over hen bestaat in de Nederlandse samenleving? Daarbinnen geef ik antwoord op de volgende deelvragen: Hoe kijken Islamitische vrouwen aan tegen het vrouw zijn binnen de Islam? (hoofdstuk 4); Wat vinden moslima's de voor- en nadelen van het vrouw zijn binnen de Islam? (hoofdstuk 4); Hoe beïnvloedt de negatieve beeldvorming moslima's in de Nederlandse samenleving? (hoofdstuk 5); Hoe ervaren Islamitische vrouwen hun positie als moslima in de Nederlandse samenleving? (hoofdstuk 5) en; Willen moslima's de negatieve beeldvorming veranderen? (hoofdstuk 6). Ik richt mij specifiek op de moslima in de Nederlandse samenleving omdat de media-hype rondom moslima's in Nederland een opkomend fenomeen is. Door die media-hype ontstaat er een beeld van de moslima die volgens moslima's zelf niet klopt. Zo wordt de moslima gezien als een vrouw zonder eigen keuzevrijheid en als iemand die gered moet worden (Abu Lughod 2002). Maar dan vellen we te veel vanuit onze eigen cultuur een oordeel. Toepasselijk hier is dan ook het begrip *ethnocentrisme*: 'Ethnocentrism is the tendency to view one's own culture as superior and to apply one's own cultural values in judging the behavior and beliefs of people raised in other cultures' (Kottak 2008; 52). In hoeverre kunnen wij bepalen of iemand anders gered moet worden? Moeten de mensen die wij willen 'redden' niet ook zelf een stem hebben erin? Willen ze wel gered worden? Dat is het doel van dit onderzoek, om de 'te redden' moslima een stem te geven.

In deze scriptie vindt u allereerst het theoretisch context waarin dit onderzoek heeft plaatsgevonden (hoofdstuk twee). Hierin wordt onder andere ingegaan op wat de 'westerse' gedachte precies inhoudt, welke rol de media speelt in het vormen van beeldvorming en wat de *Qur'ān* zegt over de positie van de vrouw. Als laatste wordt in dit hoofdstuk ingegaan op reacties uit de wetenschap op de stelling dat moslima's onderdrukt worden. In hoofdstuk drie wordt de context waarin dit onderzoek heeft plaatsgevonden uiteengezet en staat er een methodologische verantwoording over de manier waarop ik onderzoek heb gedaan.

Hoofdstukken vier tot en met zes bevatten uitgewerkte empirische data die antwoord trachtten te geven op mijn onderzoeksvraag. Hoofdstuk vier richt zich op het dagelijks leven van moslima's; hoe de *Qur'ān* en *Ahadiths* hun dagelijks leven beïnvloeden, met welke vrijheden en beperkingen moslima's te maken hebben en tot slot hoe moslima's gediscrimineerd worden op de werkvloer. In hoofdstuk vijf wordt de negatieve beeldvorming en de invloed van deze beeldvorming op moslima's uiteengezet. Hoofdstuk zes bevat enkele oplossingen voor de negatieve beeldvorming. Deze oplossingen zijn door moslima's zelf bedacht en geeft daarom aan waar zij denken dat het probleem vandaan komt. Tot slot geef ik in hoofdstuk zeven, tevens de conclusie, het antwoord op mijn onderzoeksvraag. Bij dit onderzoek zitten twee bijlagen bijgesloten; bijlage één is een reflectie op mijn onderzoeksperiode (zowel het veldwerk als het schrijven van deze scriptie) en bijlage twee bevat de vragen van de enquête die ik op internet heb geplaatst waar in deze scriptie vaak naar gerefereerd wordt.



## Hoofdstuk 2: Theoretisch Kader

### 2.1 Introductie

In dit gedeelte zet ik het theoretische kader uiteen die van toepassing is op mijn onderzoek. Allereerst ga ik in op de ‘westerse gedachte’ dat de vrouw binnen de Islam onderdrukt wordt. Heerst deze gedachte echt? En waar komt mogelijk die gedachte vandaan? Vervolgens worden de rechten en plichten van de vrouw binnen de Islam uiteengezet. Daarbij wordt gekeken naar de vrouw in de *Qur’ān* en in de *Sharia*. Hier belicht ik enkele thema’s waar vaak naar gekeken wordt als we het hebben over de ‘onderdrukking’ van de Islamitische vrouw. Nadat er een duidelijk beeld geschetst is over de vrouw binnen de Islam wordt er gekeken naar wat daar tegenin wordt gebracht.

### 2.2 De ‘westerse gedachte’

Mijn onderzoek gaat over hoe moslima’s denken over de negatieve beeldvorming die er over hen bestaat. Deze beeldvorming heeft veel te maken met de ‘westerse gedachte’ dat moslima’s onderdrukt worden. Daarom is het belangrijk om eerst te kijken of dat inderdaad is wat het ‘westen’ denkt, dat de moslima onderdrukt wordt. En als het westen zo over de moslima denkt, waar komt deze gedachte dan vandaan? Uit een rapport van het Pew Research Center, genaamd ‘The Global Divide: How Westerners and Muslims View Each Other’ (2006) blijkt dat veel westerse mensen vinden dat moslims niet respectvol met hun vrouwen omgaan. Zo vindt 83 procent van niet-moslims in Spanje dat moslims niet respectvol met hun vrouwen omgaat en 80 procent van de niet-moslim bevolking in Duitsland vindt datzelfde. Van de Verenigde Staten is het 69 procent van de niet-moslim bevolking die dit vindt (Pew Research Center 2006; <http://pewglobal.org/reports/display.php?ReportID=253>, geraadpleegd op 10 december 2009). Ook in Nederland is de beeldvorming over moslims niet erg positief. Het Sociaal Cultureel Planbureau laat in haar ‘jaarrapport integratie 2009’ zien dat de beeldvorming over moslims in het algemeen, gemiddeld genomen erg negatief is (Sociaal en cultureel planbureau jaarrapport integratie 2009; 272). Als we specifiek kijken naar de cijfers dat te maken hebben met de beeldvorming over moslima’s dan zien we dat 84% van de autochtone Nederlanders vindt dat moslimmannen hun vrouwen overheersen (ibid; 272 tabel 9.11). Bovendien vindt 43% van de autochtone Nederlanders (in 2005) dat moslima’s

die een hoofddoek dragen zich niet aanpassen aan onze samenleving, in tegenstelling tot de 34% van de autochtone bevolking die dat in 1995 vond (ibid; 273 tabel 9.12).

Een verklaring voor deze 'westerse gedachte'<sup>2</sup> dat moslima's onderdrukt worden, biedt het boek 'Orientalism' van Edward Said (1978). Hij beargumenteert in zijn boek dat het beeld dat het 'westen' van het 'oosten' heeft gevormd wordt door het 'westen' zelf om een positiever beeld van zichzelf te creëren. Hij gaat hier in op een 'wij vs. Zij' dichotomie. En in dit 'wij vs. zij' denken beeldt het westen zich positiever in en ziet het zich als superieur zijn aan het oosten (Said 1978). Daarbij projecteren we 'onacceptabele karakteristieken' op de ander, op 'zij' (Roald 2001; 5). Roald zegt verder nog, in haar boek 'Women in Islam: The Western Experience' dat we de neiging hebben om de 'ander' extreem neer te zetten (2001; 6). Zo denken 'wij' bijvoorbeeld dat 'zij' wel heel extreem zijn als zij hun hele lichaam bedekken terwijl dit voor hen een hele gewone zaak is.

Chrysochoou legt uit hoe stereotypen ontstaan binnen een cultureel diverse samenleving (2004). Ze legt in haar boek 'Cultural Diversity: Its Social Psychology' (2004) uit dat minderheidsgroepen verschillende manieren hebben om om te gaan met acculturatie. Een theorie die zij hierop toepast is de 'Social Identity Theory'. Het is volgens deze theorie belangrijk voor individuen om een hoge eigenwaarde te hebben. Om dit te bereiken categoriseren ze zich door zich te vergelijken met bepaalde groepen. Deze groepen kunnen zich vervolgens weer afzetten tegen andere groepen om meer eigenwaarde te creëren, het gaat hier om het idee dat hun manier beter is dan de andere manier. Ze stellen zichzelf beter voor dan de andere groepen (Chrysochoou 2004; 132-134). Door je als groep te vergelijken met andere groepen en jezelf positief te definiëren, ontstaat discriminatie. Dit leidt tot intergroepsgedrag: het stereotypen van de out-groep en het differentiëren van de in-groep (Chrysochoou 2004; 132-134). Hierdoor ontstaan misconcepties en stereotypen die moeilijk zijn weg te krijgen. Maar deze misconcepties hebben ergens een basis. De karakteristieken zijn echt, we begrijpen ze alleen verkeerd. Zo dragen veel moslima's inderdaad een hoofddoek, maar ervaren zij dit als hinderlijk of als onderdrukking? Op het verkeerde begrip van deze karakteristieken ga ik in in paragraaf 2.4. In de volgende

---

<sup>2</sup> Het 'westen' staat tussen aanhalingstekens omdat hier niet bedoeld wordt dat deze gedachte heerst in het westelijk halfmond maar in westerse landen, zie Said's *orientalisme* voor meer uitleg over oost vs. west

paragraaf wordt eerst ingegaan op de invloed van media op het beeld dat is ontstaan omtrent moslima's.

### 2.3 Invloed van de media

Een manier dat stereotypingen versterkt worden is door middel van de media. De media informeert de mediagebruikers over nieuwe onderwerpen, maar media bericht juist ook over onderwerpen die spelen onder de gebruikers en die door hen belangrijk geacht worden (Shadid 2005; 331). Zo wordt er momenteel veel bericht over boerka-verboden in Europa omdat het een onderwerp is dat speelt in de gedachten van Europeanen. Shadid beschrijft vier belangrijke tekortkomingen als het gaat om berichtgeving over moslims: '1. De simplificatie en afstandelijke presentatie van de Islam; 2. Het problematiseren en stigmatiseren van de groepen in kwestie; 3. De deling van de samenleving in 'wij' en 'zij'; 4. De verwaarlozing van hun participatie in de media en het ontbreken van hun visie daarin' (Shadid 2005; 331). De simplificatie en afstandelijke presentatie van de Islam is te zien door het geven van een *outsider's view*. De Islam wordt bijvoorbeeld als enige motivator voor de aanslagen van 11 september gezien terwijl er niet gekeken wordt naar politieke motivaties (ibid; 332). Zo kunnen we ook kijken naar hoe moslima's geportretteerd worden in de media. Ze worden gezien als onderdrukt door de Islam, maar er wordt geen rekening gehouden met andere factoren die meespelen zoals cultuur en traditie. Ook kunnen bepaalde culturele gewoontes en tradities overbelicht worden en dus negatief in de aandacht komen. Over het problematiseren en stigmatiseren van moslims in de media zegt Shadid het volgende: 'Nadruk op betrokkenheid van moslims bij criminaliteit en overbelichting van hun 'culturele' aspecten die teveel afwijken van de westerse, illustreren en versterken hun negatieve imago' (2005; 333). Zo kan media dus een 'overbelichting' geven van een extreem geval, een uniek en individueel geval. Door deze overbelichting wordt het geval breder getrokken dan noodzakelijk en ontstaat een beeld dat niet per definitie hoeft te gelden voor een hele groep. Denk bijvoorbeeld aan *clitoridectomie* (vrouwenbesnijdenis), lang niet alle moslims doen hier nog aan, maar het wordt vaak wel gezien als iets Islamitisch (terwijl het iets cultureels is, zie paragraaf 2.4 onder het kopje 'vrouwenbesnijdenis'). Ook het 'wij' versus 'zij' gedachtengoed, waar ik het in paragraaf 2.2 over had, wordt geportretteerd in de media. De 'wij'-groep wordt positief neergezet en de 'zij'-groep wordt negatief neergezet (ibid;

334). Dit komt mede door het vierde punt dat Shadid noemt; het feit dat er een ondervertegenwoordiging is van moslims in de media-sector (2005; 335).

In hoofdstukken vijf en zes wordt ingegaan op de invloed van media op de beeldvorming over moslima's. Media werd vaak aangedragen als boosdoener, door de vrouwen zelf, van de negatieve beeldvorming. Maar eerst word nu uiteengezet hoe moslimas in de geschriften binnen de Islam geportretteerd worden en hoe de wetenschappelijke wereld op de beeldvorming over moslima's gereageerd heeft.

## 2.4 Vrouw zijn binnen de Islam

Een logisch begin van de zoektocht naar de rol van de vrouw binnen de Islam begint bij de geschriften binnen de Islam. Er zijn vele geschriften binnen de Islam, maar de geschriften die hier belangrijk zijn zijn de *Qur'ān*, de *Ahadiths* en de *Sharia*. De *Qur'ān* is een geschrift met alle verzen (genaamd *surahs*) die geopenbaard zijn aan de profeet Muhammad door God. 'Volgens de Islam is elk woord van de Heilige Quran goddelijk en kan niet worden uitgedaagd' (Rehman 2007; 110). De *Qur'ān* bevat bijna geen verzen die opgevat kunnen worden als juridische regels, en als een vers wordt opgevat als juridisch dan is dat nog discutabel (ibid.; 110). De *Qur'ān* bevat juist een set van progressieve principes, het moet gebruikt worden als gids voor het leven, het geeft een perfect wereldbeeld aan, volgens Rehman (ibid.; 110-111).

De *Hadiths* bevatten tradities en gewoontes van de profeet Muhammad. Dit heette eerst *Sunna(s)* maar toen het overbrengen van de tradities en gewoontes overging naar een literaire vorm werd de *Sunna* van de profeet Muhammad een *Hadith*. De *Sharia* is de Islamitische wetgeving die tot stand kwam in de tweede en derde decennia van de Islamitische kalender, wat rond het jaar 624 na Christus was op de westerse kalender<sup>3</sup>. De *Sharia* werd gevormd door enkele Islamitische wetenschappers en juristen die aan de hand van jurisprudentie het recht beoefenden. De 'wetten' die tot de *Sharia* behoren zijn dan ook beïnvloed door hun begrip van de Islam. Rehman gaat zelfs zover om te zeggen dat de wetten in de *Sharia* dan ook 'niets meer zijn dan de expressie van waarden die de juristen uit

---

<sup>3</sup> De formule die ik hiervoor gebruikt heb is  $W = I - (I/33) + 622$ . W is westers kalender en I is Islamitische kalender. Ik heb I op 25 gezet. De formule is afkomstig van [http://www.beleven.org/feesten/kalenders/mohammedaanse\\_kalender.php](http://www.beleven.org/feesten/kalenders/mohammedaanse_kalender.php)

de tweede en derde decennia van de Islamitische kalender aanhingen' (ibid.; 112). Hoe dan ook, veel moslims hechten grote waarde aan de regels die in de *Sharia* zijn vastgelegd, al begint daar verandering in te komen (Coulson & Hinchcliffe 1979).

Laten we nu gaan kijken naar hoe deze geschriften gebruikt worden bij verschillende thema's binnen de discussie over de 'onderdrukking' van de vrouw.

#### *Surah 4.34 (mishandeling)*

*'De mannen zullen de voorkeur boven de vrouwen hebben, door de voordeelen, waarmede God den een heeft begiftigd, om boven de anderen uit te munten, en omdat zij van hun vermogen besteden om hunne vrouwen te onderhouden. De deugdzame vrouwen zijn gehoorzaam en onderworpen; zij bewaren zorgvuldig, gedurende de afwezigheid harer mannen, wat God haar bevolen heeft ongeschonden te bewaren. Gij zult haar bestraffen, wier ongehoorzaamheid gij hebt te vreezen. Sluit haar in afzonderlijke vertrekken op en tuchtigt haar. Maar indien zij u gehoorzaam zijn, zoekt dan geen twist met haar. God is verheven en groot.'* (Surah 4.34, vertaling [www.quran.com](http://www.quran.com))

De bovenstaande tekst wordt vaak aangehaald in de discussie over de onderdrukking van de Islamitische vrouw. In dit vers komt het recht naar voren dat de man zijn vrouw mag 'straffen' als zij ongehoorzaam is. Dit recht komt toe aan de man omdat hij voor zijn vrouw moet zorgen, haar moet onderhouden en een bruidsschat voor haar moet betalen (Stowasser 1998; 32-33). Dit is de klassieke opvatting van dit vers, tegenwoordig wordt deze opvatting vaak tegengesproken. Er wordt gezegd dat men niet zo extreem moet zijn in de opvatting.

#### *Huwelijk*

Een veel gehoord discussiepunt over de vrouw binnen de Islam is het uithuwelijken van jonge meisjes. Alle richtingen binnen de Islam erkennen of erkenden het aanwijzen van een 'huwelijksvoogd' voor het uithuwelijken van kinderen van beide sekse, desnoods tegen hun wil (Coulson & Hinchcliffe 1979; 39). In veel moslimlanden is er een minimum leeftijd ingesteld, al worden afgesloten huwelijken onder de minimumleeftijd toch vaak als legaal gezien (ibid.; 39). Volgens de *hadith*, echter, is een huwelijk afgesloten zonder toestemming van beide partners niet geldig (Roald 2001; 213). Toch speelt gewoonte en plaatselijke cultuur een grote rol in geforceerde huwelijken, waardoor het nog steeds gebeurt. Er komen

nog steeds gearrangeerde huwelijken voor zonder toestemming van één van beide partners (of beide partners) (Haddad 1998; 7).

### *Polygamie*

Polygamie is ook een vaak gehoord fenomeen als men het heeft over de benarde positie van de vrouw in de Islam. Zo was het tot rond de jaren '80 van de twintigste eeuw mogelijk voor polygame gezinnen zich in Frankrijk te vestigen met de erkenning van alle vrouwen in het polygame gezin (Okin 1999; 9). Dit resulteerde in heftige discussies toen dit aan het licht kwam, de Franse overheid deed dit namelijk stilzwijgend. Binnen de traditionele Islam mag een man vier vrouwen hebben. Dan moet de man wel alle vier de vrouwen op dezelfde wijze behandelen, ze moeten gelijk voor hem zijn (Coulson & Hinchcliffe 1979; 40). Hij hoeft hiervoor niet de toestemming van zijn eerdere vrouwen te vragen (ibid.; 40). Het gaat hier dus niet om gewoontes of gebruiken van regio's waar de Islam een groot deel van de gewoontes bepaalt maar om de interpretatie van bepaalde verzen uit de *Qur'ān* (*Surah* 4.3 en *surah* 4.129). Deze verzen worden wel verschillend uitgelegd door verschillende mensen. Zo kan men de poëtische tekst interpreteren dat polygamie is toegestaan als je elke vrouw maar gelijk behandelt. Maar de verzen kunnen ook op twee andere manieren opgevat worden. Ten eerste kan het opgevat worden dat het beter is om te trouwen met andere en/of meerdere vrouwen die een man leuk vindt dan om te trouwen met een rijk weeskind als je van plan bent om met haar te trouwen voor het geld en om haar vervolgens slecht te behandelen (Roald 2001; 201). De andere opvatting is dat men net zo bang moet zijn voor het niet gelijk behandelen van wezen, als dat men bang moet zijn voor het niet gelijk behandelen van vrouwen (engels: wives) (Roald 2001; 201-202).

### *Scheiding*

De manier waarop scheiding is geregeld binnen de Islam wordt ook gezien als problematisch voor de positie van de vrouw. Een vrouw kan namelijk moeilijk zelf een scheiding aangaan, hoe erg haar situatie ook is: 'de macht van scheiding rust in de handen van de man en mag gebruikt worden wanneer hij wil, hoe schuldloos ze ook kan zijn, zonder het via een rechtbank te laten doen' (Coulson & Hinchcliffe 1979; 42). Dit is voornamelijk een heikel punt voor de rechten van de vrouw vanwege de *talāq*. Er zijn twee soorten *talāq*, namelijk de *talāq as-sunna* en de *talāq al-bid'a*, respectievelijk de *talāq* volgens de Profeet's *Sunna* en

de gecreëerde vorm van scheiding (Roald 2001; 216). De eerste vorm houdt in dat een man uitspreekt dat hij van zijn vrouw wil scheiden. Dit mag hij niet doen terwijl zijn vrouw in haar menstruatieperiode zit. Dan moet hij drie maanden wachten, waarin de man en de vrouw geen gemeenschap mogen hebben. Daarna kan hij zijn vrouw terugnemen of kan hij 'officieel' van haar scheiden. Hij kan zijn vrouw twee keer terugnemen, de derde keer dat hij uitspreekt dat hij van zijn vrouw wil scheiden kan hij haar niet meer terugnemen (Roald 2001; 216). De tweede vorm van *talāq* houdt in dat de man drie maal achter elkaar zegt dat hij van zijn vrouw wilt scheiden. Dit gaat in tegen de aanwijzingen in de *Qur'ān*.

Eerder zei ik al dat een vrouw 'moeilijk' een scheiding aan kan gaan. Wel wil ik noemen dat het wel mogelijk is, het gaat dan om *khul'* (*Surah* 20.12). Dit proces is controversieel, omdat sommigen zeggen dat de vrouw toestemming moet vragen aan autoriteiten terwijl anderen zeggen dat dit niet nodig is (Roald 2001; 219). Deze vorm van scheiding wordt veel tegengesproken en er wordt gezegd dat het niet een Islamitische basis heeft. Er wordt, bijvoorbeeld, gezegd dat er toch wederzijdse instemming moet zijn en dat de vrouw alle giften dat de man aan haar heeft gegeven terug moet geven. Ook beweren velen dat het geen basis heeft in de *Qur'ān* (Roald 2001; 220).

### *Recht op kinderen*

De vrouw wordt ook gezien als 'benadeeld' binnen de Islam als het gaat om wie recht heeft op de kinderen na de scheiding. Een vrouw krijgt haar kinderen na een scheiding of na de dood van haar man maar tijdelijk onder haar hoede. En in de tijd dat de vrouw haar kinderen onder haar hoede heeft blijft haar man, of een mannelijke bloedverwant van hem, de voogd over de kinderen (Coulson & Hinchcliffe 1979; 45). De voogd heeft het dus voor het zeggen over bijvoorbeeld de scholing van de kinderen. Daarnaast kan de voogd de kinderen uithuwelijken zonder toestemming van de moeder (Ibid.; 45).

### *Vrouwenbesnijdenis*

Vrouwenbesnijdenis wordt vaak gezien als een uiting van vrouwelijke onderdrukking binnen de Islam. Zo haalt Susan Miller Okin vrouwenbesnijdenis ook aan in haar boek 'Is Multiculturalism Bad for Women?' (1999). Het is een gebruik dat in sommige Islamitische samenlevingen heerst maar dit gebruik is niet voorgeschreven in de *Qur'ān* en er zijn ook geen authentieke hadiths over dit onderwerp (Roald 2001; 238). Er is daarom een discussie

gaande over of vrouwenbesnijdenis gezien kan worden als Islamitische traditie. Sommige wetenschappers beweren dat 'als Moslims het zien als Islamitisch dan is het Islamitisch' (Stowasser 1994; Otterbeck 1997 in Roald 2001; 241). De discussie is vrij uitgebreid en deze scriptie leent zich daar niet voor. Maar het is belangrijk om te weten dat het niet een universeel Islamitisch fenomeen is maar wel op bepaalde plekken voorkomt. Wel komt het fenomeen in een hadith voor (die niet gezien wordt als 'authentiek') en wordt het gebruikt door moslims. Daarom is het belangrijk om mee te nemen in de discussie.

### *Hoofddoek (ḥijāb)*

Als laatste wil ik hier nog noemen de *ḥijāb* (hoofddoek) omdat dit de laatste tijd vaak in het nieuws is, zoals bij de scholen in Antwerpen. Daar werden hoofddoekjes verboden in scholen wat leidde tot heftige reacties van plaatselijke moslims. Het is een discutabel punt of dit wel onderdrukking genoemd kan worden, maar het wordt in het westen wel vaak als symbool gezien van de onderdrukking van de moslima en het is daarom belangrijk om aan te halen. Zo werd door Geert Wilders, partijvoorzitter van de PVV tijdens de gemeenteraadsverkiezingen 2010, een hoofddoekverbod verdedigd door te zeggen: 'de Islamitische hoofddoek is (...) een symbool van vrouwenonderdrukking ergo van de achterlijke Islamitische cultuur' (ANP 20 maart 2010). Zijn gewilde hoofddoekverbod was een groot onderdeel van de campagne voor de gemeenteraadsverkiezingen voor de PVV. In de volgende paragraaf ga ik verder in op de vrije, veelal eigen, keuze van de Moslima om een *ḥijāb* te dragen (Ali 2005; 517). Toch zal dit waarschijnlijk niet voor iedereen gelden en daarom is het belangrijk om naar de religieuze achtergrond te kijken van het dragen van een *ḥijāb*. In de dagen van de profeet Muhammad droegen zijn vrouwen wel kleden die hun haren bedekten, maar dat betekent volgens Imam ad Dean Ahmad (president van de Minaret of Freedom Institute in Bethesda, Maryland) nog niet dat het daarom ook een verplichting is voor de vrouwen van vandaag (ibid 2005; 517). Vrouwen die uit de *Qur'ān* wel interpreteren dat ze een *ḥijāb* moeten dragen halen deze interpretatie uit surah 24:31 en surah 33:59 (ibid; 517). De eerste surah gaat over het vertonen van een vrouw van haar schoonheid aan de mannen in haar familie maar niet daarbuiten. De tweede surah gaat over het fatsoenlijk aankleden van jezelf als je op pad gaat zodat mensen geen verkeerde dingen gaan denken of aan je gaan zitten. Uit beide deze verzen wordt dus gehaald dat de hoofddoek gedragen moet worden, ter bescherming van jezelf.



## 2.5 Reacties vanuit de wetenschap

Vanuit de wetenschap zijn reacties gekomen op de gedachte dat de moslima onderdrukt wordt. In dit gedeelte wil ik deze reacties uiteenzetten. Ik begin met het belang van de eigen keuze van moslima's en ga vervolgens door met het aanhalen van het Orientalisme en het belang van het zien van de Islam als divers en niet als een entiteit. Daarna ga ik in op de *Qur'ān* zelf. Door het uiteenzetten van het ontstaan van de *Qur'ān* en de context waarin het is ontstaan hoop ik duidelijk te maken dat de interpretatie niet vanzelfsprekend is.

### *De keuze van moslima's*

Allereerst wil ik Syed Ali, een assistent professor in de sociologie, aanhalen. Hij heeft een artikel geschreven over het gebruik en de opkomst van de hoofddoek in de Verenigde Staten. In zijn artikel legt hij uit waarom jonge vrouwen beginnen met het dragen van de *ḥijāb*. Hij legt uit dat dit een keuze is van de jonge vrouwen zelf, die niet sterk beïnvloed wordt door de ouders (Ali 2005; 518-520). Niet alleen is het een keuze van de jonge vrouwen zelf, maar het kan zelfs een keuze zijn tegen de wil van de ouders (ibid; 520). Dit komt omdat de vrouwen van rond de vijftig zelf pas op veel latere leeftijd de *ḥijāb* zijn gaan dragen en het onzin vinden dat hun kinderen of nichtjes de *ḥijāb* op een veel jongere leeftijd al gaan dragen (ibid; 520). De keuze om de *ḥijāb* te gaan dragen wordt gemaakt omdat ze het zien als een religieuze vereiste (zie ook paragraaf 2.3) en omdat ze het fijn vinden om het te dragen in ruimtes waar zowel mannen als vrouwen aanwezig zijn (ibid; 518). Wat voornamelijk naar voren komt in dit artikel is dat het de *keuze* is van de jonge vrouwen zelf. Veel jonge vrouwen worden niet verplicht om een *ḥijāb* te dragen en doen dit uit eigen wil. Dit is belangrijk om te onthouden in de discussie of moslima's onderdrukt worden. In hoeverre kunnen we spreken van onderdrukking als het een eigen keuze is? Het dragen van de *ḥijāb* is hierin maar een voorbeeld. Zo kunnen we hetzelfde zeggen voor het aangaan van een gearrangeerde huwelijk (hier bedoel ik absoluut niet een geforceerd huwelijk mee) of het ondergaan van vrouwenbesnijdenis. Natuurlijk gaat dit tegen een westers gevoel van 'goed' in en zijn de meesten westerse mensen hier fel op tegen, maar ondertussen laten ze wel hun kinderen piercings zetten op hun genitaliën. Ook al zullen waarschijnlijk veel mensen ook hierbij hun twijfels hebben, ze zullen hier niet op tegen zijn omdat het hun eigen keuze is. Iedereen bekijkt bepaalde situaties vanuit een bepaald perspectief en

daarom is het soms moeilijk voor mensen om te beseffen dat moslima's zeker wel agency hebben; de mogelijkheid om zelf te bepalen wat ze wel en niet doen.

### *Diversiteit*

Khaleel Mohammed is een associate professor in de theologie aan San Diego State University. Hij heeft een artikel geschreven over de mensenrechten in de *Qur'ān* (2004). In zijn artikel gaat hij in op het Orientalistische perspectief (Mohammed 2004; 34) dat ik eerder aangehaald heb in paragraaf 2.2. Khaleel Mohammed ziet het negatieve beeld van de moslims als gevolg van een 'orientalistisch' perspectief, het 'wij' vs. 'zij'. Hij zegt dat er een algemeen beeld heerst van de Islam als een ongeciviliseerde samenleving versus het westen als geciviliseerd (ibid; 34). Hij zegt verder dat het verkeerd is om Moslims te zien als niet-westers en als een specifieke cultuur. De Islam is niet één cultuur maar heeft nogal wat verschillen in zich. Het is dus westers om te denken dat er geen verschillen zijn. Je kan de Islam niet over één kam scheren (ibid; 34). Toch wordt de Islam door westerse mensen gezien als een achtergestelde religie in een seculiere wereld. Door de terroristische aanslagen op 11 september is daar veel haat bij komen kijken, alle moslims worden gezien als potentiële terroristen en als 'schenders van mensenrechten' (ibid; 34). Maar tussen de Arabische landen is er nogal wat verschil wat betreft de Islam, en er zijn ook veel niet-Arabische moslimlanden, en moslims die in een westers land wonen. Naseef Nassar deelde, vanwege de verschillen tussen de Arabische landen, de Arabische landen in in drie categorieën: de traditionele groep (met onder andere de Arabische Emiraten en Kuwait), de progressieve groep (met onder andere Zuid-Yemen en Algerije) en de accommodatistische groep (met onder andere Marokko en Egypte) (Nassar in Haddad 1998; 6). De eerste en de derde groep zien de vrouw als moeder en als huisvrouw terwijl de tweede groep de vrouw ziet als iemand die een baan kan hebben en als iemand die geschoold is. Natuurlijk zijn er binnen de groepen wel verschillen. Ook tussen de eerste en de derde groep zijn weer verschillen en zo zullen er ook verschillen zijn tussen de landen en/of gebieden binnen de groepen, en tussen families, en individuen. Een belangrijke les hieruit is dat we dus niet kunnen stellen dat 'de moslima' onderdrukt wordt. 'De moslima' bestaat niet op die manier, er zijn teveel verschillen onder moslima's om ze in één 'categorie' te plaatsen.

### *Context van de introductie van de Qur'ān*

Als we de *Qur'ān* bekijken dan moeten we onthouden dat de *Qur'ān* er niet altijd al was. Voordat de *Qur'ān* er was, heerste er een patriarchale tribale samenleving in het Arabische gebied (Esposito 1998; xii). In die samenleving werden vrouwen als eigendom behandeld en kwam vrouwelijke infanticide (het doden van baby's die meisjes waren) veel voor (ibid; xii). De *Qur'ān* bracht daar verandering in. Zo was vrouwelijke infanticide niet meer aanvaardbaar en mochten vrouwen zelf een huwelijk aangaan (zonder voogd). Ook werden de rechten voor weduwen en weeskinderen verbeterd (ibid; xii). Dit betekent niet dat de vrouwen opeens volledige 'vrijheid' kregen, er waren nog steeds restricties zoals het feit dat een vrouw volgens de *Qur'ān* niet een huwelijk kan afbreken en dat een man meerdere vrouwen kan nemen, met een maximum van vier vrouwen (ibid; xii). De positie van de vrouw in de Islam is afhankelijk van sociale gewoontes, armoede en analfabetisme. De positie wordt net zo goed beïnvloed door sociale en economische factoren als religieuze voorschriften. De *Qur'ān* bracht dan wel enige veranderingen in de positie van de vrouw, maar uiteindelijk is het een combinatie van religie, sociale factoren en economische factoren die de positie bepalen (ibid; xii-xiii). Men kan dus niet zeggen dat moslima's onderdrukt worden binnen de Islam, veel is namelijk traditie of wordt bepaald door de economische positie van het gezin. Verder is het ook belangrijk om stil te staan bij de context van de interpretatie van de *Qur'ān*. Vanuit de *Qur'ān* en de Hadiths zijn wetten geformuleerd door juristen van die tijd. De wetten 'reflecteren de verschillen van juridische redenering en sociale gebruiken van een patriarchale samenleving' (ibid; xii). Lange tijd werd deze interpretatie in verschillende landen uitgeoefend in de vorm van de Sharia wetgeving. Pas sinds de laatste jaren begint daar verandering in te komen en gebruiken steeds minder landen de Sharia als officiële wetgeving en wordt er voor het eerst gekeken naar het herinterpreteren van de *Qur'ān* (White; 52-68).

## **2.6 Conclusie: weg van ethnocentrisme**

In de bovenstaande paragrafen heeft u kunnen lezen over de westerse gedachte dat de moslima onderdrukt wordt, over hoe media deze gedachte beïnvloed, over de vrouw in de Islam en de wetenschappelijke reacties hierop. Als we nu met een bredere blik kijken naar de wetenschappelijke reacties op de gedachte dat de moslima onderdrukt wordt, kunnen we een verzamelbegrip toepassen. Dat begrip is 'ethnocentrisme' met het daarbij behorende begrip 'cultureel relativisme'. We moeten oppassen niet vanuit ons eigen begrip van de

wereld en normen en waarden te oordelen of conclusies te trekken (Kottak 2008; 52). Het feit dat westerse vrouwen er niet vrijwillig voor kiezen om hun hele lichaam te bedekken met een doek betekent niet automatisch dat vrouwen uit andere culturen die keuze niet vrij maken. Dat betekent niet dat we alles moeten gooien op 'cultureel relativisme' en dat we nooit in moeten of mogen grijpen. Maar dat betekent wel dat we alles in de context moeten plaatsen. Kottak zegt dit heel helder: 'In anthropology, cultural relativism is not a moral position, but a methodological one. It states: to understand another culture fully, you must try to see how the people in that culture see things' (2008; 52-53). En dat is precies wat ik met dit onderzoek beoog te doen; het vraagstuk van onderdrukking van de 'kant' van de moslima's bekijken. In andere woorden: hoe de beeldvorming van de 'onderdrukte moslima' invloed heeft en hoe moslima's hier op reageren.

## Hoofdstuk 3: De context van het onderzoek

### 3.1 Nederland de multiculturele samenleving

Dit onderzoek heeft plaatsgevonden in Nederland, in de tijd dat er binnen de politiek veel gediscussieerd werd over de positie van de Islam in Nederland. Mijn veldwerk begon begin februari 2010, in een politiek relatief rustige periode. Echter, op 20 februari 2010 viel kabinet Balkenende IV. Geert Wilders (lijsttrekker van de Partij voor de Vrijheid) was voor de val van het kabinet al regelmatig in het nieuws, bijvoorbeeld met de 'kopvoddentaks' waarin hij stelde dat moslima's die een hoofddoek dragen een speciale taks moeten betalen. Zoals het Limburgs Dagblad stelt; 'Volgens hem [Geert Wilders, GdR] vervuilen de moskeeën, de hoofddoekjes en moslimmannen met baarden en lange jurken het beeld in de Nederlandse straten' (Limburgs Dagblad 17 september 2009). Dat Wilders in opkomst is, kunnen we afleiden uit de grote winst dat de PVV heeft behaald met de Tweede Kamerverkiezingen van 9 juni 2010. Kreeg Wilders bij de verkiezingen in 2006 nog negen zetels, bij de tweede kamer verkiezingen van 9 juni 2010 behaalde de PVV 24 zetels (<http://tk2010.nlkiest.nl/>). Dat is bijna drie keer zoveel zetels als dat hij in 2006 kreeg! De opkomst van Geert Wilders geeft aan hoe een groot deel van Nederland denkt over moslims. Geert Wilders gaat natuurlijk niet alleen over Islamofobie maar dat is wel waar hij bekend om staat en hoe hij door de media geportretteerd wordt. Dit blijkt onder andere uit een artikel over hem in de 'New Internationalist'<sup>4</sup> (1 januari 2010; p. 33) waarin zijn partij maar twee doelen worden toegeschreven; islamofobisch en een beter zorgstelsel voor ouderen. Zijn uitspraken in de media zijn vaak ook anti-islamitisch getint; 'De PvdA is de partij van de dubbele paspoorten, zei Wilders in zijn toespraak op een partijbijeenkomst in Rotterdam. "Vroeger hadden ze een rode vlag, nu is het een club met een rode loper voor de islam en massa-immigratie"' (Bn/DeStem 27 april 2010). Dit is belangrijk om te noemen omdat het aangeeft in wat voor een tijd en situatie we in Nederland momenteel leven. Nederland werd altijd gezien als een tolerant land, al helemaal als het ging om religie. Al tijdens de opstand in de gouden eeuw stonden de Nederlanders bekend als een tolerant volk omdat er veel verschillende religies vredig naast elkaar leefden (Kaplan 2002; 9). Maar sinds de aanslagen van 11 september

---

<sup>4</sup> De 'New Internationalist' is een Brits tijdschrift dat wereldwijd uitgegeven wordt. Ze zeggen zelf radicaal te zijn in hun standpunten over verschillende 'world issues' ([www.newint.org](http://www.newint.org)). De 'New Internationalist' is een progressief tijdschrift.

2001 en de moorden op Fortuyn en van Gogh is de tolerantie tegenover moslims niet erg groot, wat ook te zien is aan de cijfers in hoofdstuk 2.2 en onderzoek van het Pew Research Center (Pew 2006) en het Social Cultureel Planbureau (SCP 2009).

Mijn onderzoek heeft dus plaatsgevonden in een tijd dat het politiek gezien onrustig was, en in een tijd waarin de Islam in de schijnwerpers stond in de Nederlandse samenleving. Dit is belangrijk als achtergrondinformatie voor dit onderzoek. Indien dit onderzoek namelijk in een rustiger periode had plaatsgevonden waren er waarschijnlijk ook andere uitkomsten geweest. Daarom is het belangrijk om de context waarin het onderzoek heeft plaatsgevonden duidelijk te benoemen. De media is momenteel erg gefocust op de Islam waardoor vrijwel iedere Nederlander een mening heeft terwijl in rustiger tijden deze mening misschien niet publiek geuit zouden worden. In de komende twee hoofdstukken leest u over de onderzoekspopulatie (3.2), over de onderzoeksmethoden die ik tijdens mijn veldwerk heb gebruikt (3.2) en over de organisaties en verenigingen die ik benaderd heb (3.3).

### **3.2 Onderzoekspopulatie en onderzoeksmethoden**

#### *Onderzoekspopulatie*

Mijn onderzoeksgroep wordt gevormd door moslim vrouwen tussen de 14 en 50 jaar die wonen in Nederland, maar mijn onderzoek focust voornamelijk op de groep tussen de 14 en 30 jaar. Deze focus komt door de benaderbaarheid van deze groep moslima's. De wat oudere moslima's waren niet altijd even makkelijk te bereiken, terwijl ik de jongere moslima's makkelijk kon benaderen via organisaties en verenigingen. Via Cumulus Welzijn had ik een bredere leeftijdsgroep gehad maar ik kon daar helaas niet verder gaan met mijn onderzoek waardoor mijn focus voornamelijk is gaan liggen bij de groep tussen de 14 en 30 jaar. Een voorwaarde voor mijn respondenten was dat ze moesten leven zoals de Islam dat hen leert. Dat kan natuurlijk per geval verschillend zijn. Het is belangrijk dat zij zichzelf echt zien als moslima zodat zij een reactie hebben op mijn onderzoeksvragen. Ik heb geen ex-moslima's benaderd omdat ik denk dat ze mijn onderzoeksgegevens kunnen vertekenen. Ze zullen misschien sterke redenen hebben om niet meer moslima te zijn waardoor ze waarschijnlijk erg negatief over het beeld van moslima's zullen praten. Ik heb contact gelegd met de meisjes die in dit onderzoek naar voren komen via buurthuizen waar activiteiten werden georganiseerd voor hen; buurtuis cumulus welzijn in Overvecht (Utrecht) en

stichting Al Amal in Kanaleneiland (Utrecht). Daarnaast ben ik in contact gekomen met meisjes via kennissen en door het bijwonen van activiteiten van Islamitsiche studentenverenigingen.

Om een totaal beeld te geven over moslima's in de Nederlandse samenleving is het belangrijk om eerst wat feiten op een rij te zetten. Het was, tot voor kort, moeilijk om een precieze aantal te geven van het aantal moslims dat in Nederland woont. Het CBS baseerde tot 2004 haar schatting van het aantal Islamieten<sup>5</sup> in Nederland op de percentage Islamieten in het land van herkomst (van Hertem en Otten 2007; 48). Tegenwoordig kan dat anders volgens van Hertem en Otten (2007). In 2006 is er een schatting gemaakt van het aantal Islamieten in Nederland op basis van enquête gegevens, dat uitkomt op 857.000 Islamieten in Nederland. Dat is ongeveer 5% van de Nederlandse bevolking (ibid; 48). De meeste moslims zijn van Turkse, Marokkaanse of Surinaamse afkomst (ibid; 52).

### *Onderzoeksmethoden*

Tijdens mijn onderzoek heb ik gebruik gemaakt van de methode 'Participerende Observatie'. Dit houdt in dat ik mee gedaan heb met activiteiten die mijn respondenten ook hebben gedaan; ik heb bijvoorbeeld gekookt met Marokkaanse vrouwen bij Cumulus Welzijn en t.v. gekeken en gegeten met de meiden van Al Amal. Dit creëerde een informele sfeer waarin vragen makkelijker gesteld konden worden. Het samen deelnemen aan activiteiten werkte ook ten goede voor wederzijds respect en begrip. Naast participerende observatie, heb ik gebruik gemaakt van informele interviews. Via activiteiten en bijeenkomsten leerde ik moslima's kennen die met mij wel individueel een gesprek wouden voeren. Ook via via heb ik met moslima's interviews gehouden. Om deze interviews zo informeel mogelijk te houden heb ik ze niet opgenomen op band maar heb ik schriftelijk aantekeningen gemaakt. De uitwerking van de interviews zijn daarom altijd achteraf ter goedkeuring naar de geïnterviewde gestuurd. Zo werden een paar keer verkeerd opgevatte opmerkingen aangepast door de respondent en werd in sommige situaties belangrijke informatie toegevoegd.

---

<sup>5</sup> Instanties gebruiken voor rapportages vaak het woord 'Islamieten' maar de moslima's die ik heb gesproken beschrijven hunzelf als 'moslim'

### 3.3 Organisaties en verenigingen

Tijdens mijn veldwerk heb ik contact gehad met verschillende organisaties, waarvan ik de belangrijkste hier uiteen wil zetten.

#### *Al Amal*

Al Amal is een stichting die gevestigd is in de wijk Kanaleneiland in Utrecht. Zij 'zet zich in om de participatie van multi-problem gezinnen, vrouwen, jongeren en kinderen in de Utrechtse samenleving te verbeteren. Zij richt zich op gezinnen, vrouwen, jongeren en kinderen die niet in staat zijn op eigen kracht hun weg in de Nederlandse samenleving te vinden' ([www.al-amal.nl](http://www.al-amal.nl) geraadpleegd op 12 mei 2010). Bij deze stichting heb ik drie zondagmiddagen meegelopen met de meidengroep met meisjes van 14 jaar en ouder. Op deze middagen deden de meiden verschillende dingen zoals een broodje gezond maken en dansen op Marokkaanse muziek. De middagen zijn bedoeld om de meiden een plek te geven in de wijk waar ze samen naar toe kunnen gaan en over meiden dingen kunnen praten. Soms komt er iemand van een organisatie een praatje houden en andere keren kijken de meiden tv en praten ze elkaar bij. Door de rustige sfeer in het meidencentrum kon ik gemakkelijk met de meiden en de begeleidsters praten over mijn onderzoek.

#### *Cumulus Welzijn*

Cumulus Welzijn heeft meerdere buurthuizen in Utrecht en organiseert veel activiteiten voor de bewoners van Utrecht. Ik ben terecht gekomen bij het talentencentrum van Cumulus Welzijn, die gevestigd is in de wijk Overvecht. Hier 'kunnen wijkbewoners, als vrijwilliger of bezoeker, terecht die hun talenten en vaardigheden willen ontdekken en ontwikkelen' (<http://www.cumuluswelzijn.nl/InUwWijk/Overvecht/Talentencentrum.aspx> geraadpleegd op 12 mei 2010). Ik ben hier enkele keren geweest om met Marokkaanse vrouwen te koken en te praten. De vrouwen die ik daar ontmoet heb waren erg vriendelijk en open en vertelde vol trots over hun gebruiken en tradities. Deze vrouwen waren gemiddeld wat ouder dan de vrouwen van Al Amal, ze waren tussen de 20 en de 50 jaar. Ongeveer drie weken nadat ik begon mee te lopen bij Cumulus Welzijn kreeg ik te horen dat ik daar niet meer mijn onderzoek mocht uitvoeren. De manager gaf als reden dat als ik moslima's wou onderzoeken ik maar in de moskee onderzoek moest doen. Helaas gebeurde dit nadat ik tweemaal toestemming van het centrum had gekregen om daar onderzoek te doen. Dit was



een grote tegenslag omdat de onderzoekslocatie erg geschikt was en de vrouwen die ik daar ontmoet en gesproken had erg vriendelijk en open waren.

#### *MashriQ SV*

MashriQ is een studentenvereniging die gevestigd is in drie steden; Amsterdam, Den Haag en Rotterdam. Ze is niet in naam een Islamitische studentenvereniging maar heeft wel voornamelijk moslims in haar ledenbestand. 'MashriQ is opgericht om de hedendaagse student een platform te bieden zich te ontwikkelen' (<http://www.mashriq.nl/index.php?page=missie-visie-doelstellingen> geraadpleegd op 12 mei 2010). Zij organiseert veel activiteiten voor haar leden waaronder lezingen en debatten. Bij een paar van deze activiteiten ben ik aanwezig geweest. Zo kreeg ik de mogelijkheid om met hoger opgeleide moslimas te praten en te discussiëren over thema's die hen momenteel erg bezighoudt.

#### *Moslina.nl*

Moslina.nl heeft mij geholpen door contact oproepen van mij op haar site neer te zetten en door een link naar mijn enquête op haar site te zetten. Dit staat op de site met betrekking tot het doel van de site: 'Dit is een site voor zusters en door zusters (broeders zijn ook welkom natuurlijk!) Het maakt niet uit welke nationaliteit, welke huidskleur, welke cultuur, welke sociale, of religieuze achtergrond je hebt, je bent van harte welkom' (<http://www.moslina.nl/introductie/intro.html> geraadpleegd op 12 mei 2010). Ook al is de site voor iedereen bedoeld, de site is het meest interessant voor moslima's omdat er activiteiten op gezet worden voor moslima's en artikelen op staan over de moslima. De site houdt ook een agenda bij van aankomende activiteiten voor moslima's waar ik vaak gebruik van heb gemaakt.

### **3.4 De informanten**

De moslima's die voor dit onderzoek zijn benaderd hebben een uiteenlopende achtergrond maar zijn voornamelijk in te delen in drie groepen. De grootste groep moslima's die aan dit onderzoek hebben deelgenomen zijn studenten uit de grote steden (Utrecht, Rotterdam, Den Haag en Amsterdam). Deze meiden kwamen weer uit verschillende soorten gezinnen maar het overgrote deel van de studenten is in Nederland geboren en opgevoed. De

meesten van deze studenten wonen bij hun ouders en zijn Islamitisch opgevoed. Een enkeling heeft zich op latere leeftijd bekeerd tot het Islamitisch geloof.

De tweede groep respondenten zijn Islamitische vrouwen van rond de dertig jaar, vrouwen die een eigen gezin hebben en/of een carrière gestart zijn. Het opleidingsniveau van deze groep is veel diverser en zo ook de afkomst. Er zitten zowel hoog- als laagopgeleiden en zowel eerste als tweede generatie migranten in deze groep. Toch zijn de meeste van deze vrouwen zogenaamde 'huisvrouwen' die veel tijd en aandacht aan hun gezin besteedden. Maar een enkeling van hen heeft een betaalde baan. Wel doen veel van deze vrouwen aan vrijwilligerswerk.

De derde groep respondenten zijn jonge moslima's tussen de veertien en negentien jaar. De meeste van deze meiden zitten op de middelbare school, een enkeling zit op hoger onderwijs. Geen één van deze meiden is niet bezig met een opleiding en geen één van deze meiden heeft kinderen of is getrouwd. De meesten van deze meiden zijn tweede of derde generatie migranten. Het overgrote deel van deze groep heeft zelf al gekozen voor de Islam, een paar meiden zeiden hier nog over na aan het denken te zijn. De meiden die nog niet bewust voor de Islam gekozen hebben dragen geen hoofddoek.

## Hoofdstuk 4: Vrouw zijn binnen de Islam

### 4.1 Introductie

In de voorgaande hoofdstukken heb ik een theoretisch kader geschetst waarin dit onderzoek plaats heeft en is de context uiteengezet waarin dit onderzoek heeft plaatsgevonden. In dit hoofdstuk wordt het alledaags leven van moslima's uiteengezet. De Islamitische identiteit is een belangrijk onderdeel van het dagelijks leven van moslima's, ook van het leven van jonge moslims in het algemeen (Korf et al 2007; 39). Dit zal ook blijken in de volgende subhoofdstukken. Daarin zal uiteengezet worden hoe de *Qur'ān* en de *Ahadiths* invloed hebben op het dagelijks leven en de vrijheden en beperkingen die moslima's ervaren door hun Islamitische identiteit. Vervolgens wordt in paragraaf 4.4 uitgebreid ingegaan op de belemmeringen die moslima's ondervinden in het zoeken naar van werk.

### 4.2 De *Qur'ān* en de *Ahadiths* in het leven van moslima's

Ik wil in dit hoofdstuk de nadruk leggen op het belang van de *Qur'ān* en de *Ahadiths* in het dagelijks leven van moslima's. Dit kan op twee manieren; door te kijken naar wat er in de literatuur over gezegd wordt en door te kijken naar de observaties die ik tijdens mijn veldwerk heb gedaan.

Allereerst wil ik kijken naar wat er in de literatuur gezegd wordt over het belang van de *Qur'ān* en de *Ahadiths* in het leven van moslim(a')s. Waarom is het belangrijk dat moslim(a')s leven zoals de *Qur'ān* en de *Ahadiths* uitleggen hoe het beste is om te leven? Een belangrijke reden hiervoor, binnen de Islam, de puntentelling-achtig systeem dat de Islam hanteert. Op de dag des oordeels worden de goede daden (*Ajr* of *Thawad*) en de slechte daden (*Ithim*) opgeteld en afgewogen om te bepalen of je in de hemel mag komen (nadat je na de dood meteen de geloofsbelijdenis hebt op kunnen zeggen) (Bartels 1997; 120-121). De Hadith Sahieh van Al-Boechari legt uit dat dit alles op de dag des oordeels gebeurt. Daarnaast zegt de *Qur'ān* het volgende over de dag des oordeels:

De slag

Wat is de slag?

En wat zal u doen begrijpen, hoe vreeselijk de slag zal wezen?

Op dien dag zullen de mensen als kapellen verspreid zijn,

En de bergen zullen als gekamde wol van verschillende kleuren worden, die door den wind is voortgedreven;

Maar hij, wiens weegschaal met goede werken zal bezwaard wezen,

Zal een behagelijk leven leiden.

Doch hij wiens weegschaal licht zal zijn,

Diens woning zal de kuil der hel wezen.

Wat zal u doen begrijpen, hoe vreeselijk de kuil der hel is?

Het is een brandend vuur.

(Surah 101, vertaling [www.quran.com](http://www.quran.com))

Elke daad heeft weer een ander aantal punten die erbij horen: ‘Het gebed thuis bijvoorbeeld levert één punt op, terwijl bidden in de moskee zeventwintig punten geeft’ (Ibid; 121).

Mensen kunnen hun gedrag zelf wegen doordat ze weten welke gedragingen verboden zijn en welke aanbevolen zijn. Maar uiteindelijk schrijven engelen het op in de levensboeken van de mensen (ibid; 121). Voor vrouwen is het moeilijker om veel *ajr (thawad)* te behalen dan voor mannen omdat vrouwen vaker in onreine staat verkeren en daardoor bepaalde verplichte (*mafrûd*) activiteiten in moeten halen, wat minder punten oplevert (ibid; 121).

‘Vrouwen proberen hun religieuze verdiensten aan te vullen door extra veel goede daden te verrichten zoals eten brengen naar burens en bedelaars, heiligen bezoeken, goede werken doen en dergelijke’ (Ibid; 121). Het is voor moslim(a)’s dus belangrijk om de *Qur’ân* en de Ahadiths zo goed mogelijk op te volgen om genoeg *ajr (thawad)* te verwerven om de weegschaal de goede kant op te doen gaan bij het eind oordeel.

Het bovenstaande is niet iets wat ik uitgesproken tegen ben gekomen in het veld, het is iets waar moslima’s het niet met mij over hadden maar iets wat ze gewoon deden. Zo was er op alle activiteiten waar ik aanwezig ben geweest altijd de mogelijkheid om het gebed te doen, daar werd tijd vrij voor gehouden en werd een aparte ruimte voor geregeld (bij Mashriq waren er zelfs twee ruimtes beschikbaar; één voor de mannen en één voor de vrouwen<sup>6</sup>).

Ook kwam ik veel meiden, tijdens mijn onderzoek, tegen die vrijwilligerswerk deden.

Hieronder vallen bijvoorbeeld de medewerkers die ik ontmoet heb van Al Amal, die allemaal óf stage liepen óf daar vrijwilligerswerk deden. Verder viel mij op dat moslima’s hun best doen om ook daadwerkelijk uit de *Qur’ân* en de Ahadiths te lezen, om deze ook echt te begrijpen. Zo geven veel Islamitische studentenverenigingen cursussen Arabisch voor

---

<sup>6</sup> Veldwerknooties, Mashriq documentaireavond ‘Inshallah, als God het wil’ 24 februari 2010

beginners tot en met gevorderden<sup>7</sup>. Daarnaast houden ze vaak een avond in de week vrij om met elkaar te praten over een onderwerp vanuit een Islamitisch perspectief.<sup>8</sup> Veel van de meiden die ik tegenkwam bij Al Amal zaten ook op *Qur'ān* les en de leden van MSV Nijmegen komen wekelijks bijeen om over Islamitische kwesties te praten. Deze bewuste verdieping in de *Qur'ān* en de Ahadiths kwam ik vooral tegen bij de jongere moslima's en de studenten. Zo gaf een meisje in de internet enquête het volgende aan, met betrekking tot het verschil tussen het praktiseren van het geloof bij haar ouders en haar:

Mijn moeder heeft op school gezeten en mijn vader niet. Mijn vader kan dus niet de Quran lezen. Maar ik neem dus Arabische lees en Quran les om de Quran te kunnen lezen en te kunnen onthouden. wij verrichten alle het gebed en wij vasten en geven almoezen, wij gaan ook naar de moskee, maar het verschil zit hem in het leren en bestuderen van de Quran en de Ahadiths.<sup>9</sup>

Dit betekent niet dat de oudere moslima's zich helemaal niet verdiepen in de *Qur'ān* en *Ahadiths*, maar het is iets wat niet ter sprake is gekomen en de situatie was er niet voor om het tot uiting te laten komen omdat oudere vrouwen moeilijker te benaderen waren voor dit onderzoek.

De *Qur'ān*, de Ahadiths en het geloof in het algemeen spelen dus wel degelijk een belangrijke rol in de leven van moslima's. Dit heeft meerdere oorzaken, waaronder uit pure liefde voor Allah:

Hoe ik mij voel als moslima, dat is iets wat ik niet kan omschrijven. Het is een veels te mooi, apart, uniek en speciaal gevoel dat je van binnen krijgt. Het is net als een verlaten huis: leegstaand, het huis staat er gewoon. Tot op een dag er iemand komt en de spinnenwebben weg haalt en alles even netjes en mooi maakt. De Islam heeft mij gemaakt tot wie ik ben. Ik was alléén een uiterlijk tot dat de liefde voor God en voor zijn Profeet Mohammed, vrede zij met hem, in mijn hart kwam en ik volgens de regels ging leven en ik een karakter en een persoonlijkheid kreeg en eigenlijk een mens werd. Toch blijf ik erbij dat mijn omschrijving mijn gevoel niet kan uitleggen.<sup>10</sup>

In de volgende paragraaf gaan we kijken naar de vrijheden en beperkingen in het dagelijks leven van moslima's.

---

<sup>7</sup> Zie bijvoorbeeld de site van o.a. Mashriq SV

<sup>8</sup> Zie bijvoorbeeld de site van o.a. MSV Nijmegen, SV Al Furqan

<sup>9</sup> Antwoord op de vraag: 'Als je het met de vorige vraag eens was, kun je kort uitleggen waar het verschil in ligt?' (mbt verschil in praktiseren van geloof tussen ouders en kind) van de internet enquête, zie bijlage 2 voor enquête

<sup>10</sup> Interview met Bouchra (19) op 14 april 2010

### 4.3 Vrijheden en beperkingen in het dagelijks leven

*Ik drink niet, ik ga niet naar de disco, ik kom niet dronken thuis, ik kom niet om 3 uur in de nacht thuis, ik rook niet, ik gebruik geen drugs, ik steel niet. Wat ik wel doe? Ik ga shoppen met vriendinnen, ik bezoek lezingen in verschillende plaatsen in Nederland, ik lees boeken, ik zwem met vrouwen, ik sport met vrouwen.*

*Ik doe dus alleen maar goeie dingen door mijn geloof in plaats van slechte dingen.<sup>11</sup>*

Als moslim(a) zijnde zijn er, volgens 'westerse' maatstaven, bepaalde dingen waarin je beperkt wordt. Net als bij de meeste religies worden in de heilige geschriften van de Islam richtlijnen gegeven om je leven volgens in te delen (bijvoorbeeld wanneer en hoe het gebed verricht moet worden). Moslima's houden zich aan de regels die Allah voor hen heeft gesteld zodat ze rein mogen leven. Maar in hoeverre wordt het leven van moslima's hierdoor beperkt, of zien ze het juist als een vrijheid? Een hoofddoekje wordt, bijvoorbeeld, door niet-moslimes vaak gezien als een 'beperking' terwijl moslima's aangeven dat zij zich vrijer voelen door het dragen van een hoofddoek:

Omdat de moslima zich bedekt worden wij vaak gezien als een 'onderdrukking' terwijl de meesten niet weten dat we door onze hidjaab vrij zijn. Wij beschermen onszelf, onze eer, onze lichaam die we enkel voor onze man behouden. Daarnaast heeft de mens zich slechts te baseren op onze kwaliteiten en intelligentie, niet op ons uiterlijk vertoon.<sup>12</sup>

Een mooi voorbeeld van hoe moslima's opgroeien met andere normen en waarden dan westerse jongeren is hoe jonge moslima's omgaan met jongens. Een paar keer heb ik het meidencentrum van Al Amal (in Kanaleneiland) bezocht om met de oudste groep meiden mee te doen. De activiteiten die zij deden varieerden per keer maar ze gebruikte het meidencentrum als een soort huiskamer waar meiden van veertien en ouder op zondag konden langskomen om met elkaar te praten. De meiden gebruikte het meidencentrum wel eens als excuus bij hun ouders om wat anders te doen, wat de begeleidsters niet erg leuk vonden. De paar keer dat ik er geweest ben was een terugkerend thema de omgang van de meiden met jongens. Al draaide de middagen er niet om, sommige meiden gebruikte het meidencentrum om in contact te komen met jongens of stiekem met ze af te spreken. De eerste keer dat ik bij Al Amal was stelde de begeleidsters, zelf ook moslima's, consequenties

---

<sup>11</sup> Interview met Bouchra (19) op 14 april 2010

<sup>12</sup> Antwoord op de vraag 'Als je eens hebt geantwoord op de vorige vraag, kun je kort uitleggen wat deze negatieve beeldvorming volgens jou inhoudt?' van de internet enquête, zie bijlage 2 voor enquête.

aan het gedrag van de meiden. De begeleidster die er toen was had nogal wat moeite om de groep stil te laten zijn. De meiden schreeuwden en als niemand ze hoorden gingen ze gewoon nog harder praten. Ze hadden bijna allemaal een accent en praatten heel snel. De begeleidster, toen iedereen eindelijk luisterde, legde aan de meisjes uit dat ze een maand lang niet meer achter de computer mochten. Ook het gebruik van telefoons werd verboden in het gebouw. 'Ja, want iemand heeft haar moeder verteld dat jullie jongens mogen bellen hier en dat wij dat toelaten. Dat is helemaal niet waar maar blijkbaar gebeurt het wel. Daarnaast heeft iemand een foto van haarzelf naar een jongen via msn gestuurd, daarom mogen jullie een maand niet meer op internet.'<sup>13</sup>

Ook de keren daarna kwamen jongens telkens weer ter sprake. Toen ik er op 18 april was hadden een paar meiden in het toilet jongens op gebeld en toen we 25 april naar het park gingen spraken de meiden voortdurend jongens aan. Als de meiden daarop door de begeleiding aangesproken werden dan zeiden ze snel dat het neefjes/broertjes/klasgenootjes waren. Na een paar jongens zo voorbij te hebben laten gaan begon de begeleiding de trend in de excuses te zien; 'Je gaat me toch niet zeggen dat elke jongen in dit park of een broer of een neef of een klasgenoot of een collega van één van jullie is he?' merkte een begeleidster op.<sup>14</sup> Maar wat dat betreft waren het ook gewoon weer typische puberende meiden, ook Nederlandse puberende meisjes spreken stiekem af met jongens en liegen tegen hun ouders.

Het is duidelijk uit gesprekken dat vrouwen wel een andere rol hebben dan mannen binnen de Islam. De vrouw heeft meer een zorgtaak, zo wisten de Marrokaanse vrouwen van het buurthuis in Overvecht mij te vertellen. Toen ze het over kinderen hadden, hadden ze het over de opvoedtaken die bij hen neer kwam. Maar ook werd het verlangen van de man om nog meer kinderen te krijgen en de consequenties van dat verlangen duidelijk, zoals Broudia hier uitlegt:

Maar met de opvoeding van mijn jongens helpt mijn man mij wel. Hij wou zo nodig een jongen dus ik zeg hem dan altijd "jij wou toch zo nodig een jongen, nou hier is hij" [*ondertussen beeld ze*

---

<sup>13</sup> Veldwerknooties, Al Amal 11 april 2010

<sup>14</sup> Veldwerknooties, Al Amal 25 april 2010

*uit dat ze de jongen als het ware naar haar man duwt]. Mijn jongens worden opgevoed door mijn man en de meiden zijn opgevoed door mij.<sup>15</sup>*

Ook over hoe de taken verdeeld zijn praatte de Marrokaanse vrouwen. Baroudia vertelde dat ze thuis altijd was geleerd dat ze moest trouwen, en daarom was studeren en dingen zoals carrière niet belangrijk. Haar vader zei tegen haar 'je moet helpen in de keuken, dat moet je later ook doen.'<sup>16</sup> Verder vertellen ze over hoe ze het zo vervelend vinden om in de hitte van de zomer in Marokko dienbladen vol eten te moeten maken en te moeten brengen naar de mannen die op het dak zitten. Ook de jongere stagiaires van achttien praatte hierover mee.

Een moslima leeft haar leven zoals zij denkt dat dat gepast is, volgens de richtlijnen die in de *Qur'ān* en de Ahadiths uiteengezet worden (zie paragraaf 4.2) en hoe haar opvoeding haar dat heeft geleerd (zie deze paragraaf). Dit brengt zowel vrijheden als beperkingen met zich mee. Een grote beperking is wel een beperking van buiten af; discriminatie op de werkvloer.

#### **4.4 Discriminatie op de werkvloer**

Wat in gesprekken over negatieve beeldvorming heel erg naar voren kwam is de discriminatie op de werkvloer. Zo geeft een meisje in de enquête ook aan;

*Mijn kansen op het vinden van werk of stage is gewoon minder. Ik solliciteer word uitgenodigd voel me helemaal thuis en dan krijg je gewoon te horen letterlijk "Wij vinden dat al onze medewerkers gelijk zijn, zou jij het dus een probleem vinden om jouw hoofddoek af te doen" En dan vraag ik me af als iedereen "gelijk" is waarom ben ik niet gelijk aan die Christelijke die een ketting draagt?<sup>17</sup>*

Ook meiden van verschillende studentenverenigingen geven aan hier mee te zitten; wie solliciteert nou daadwerkelijk: je hoofddoek of jij zelf? Zo was er een stelling op een Mashriq documentaireavond: 'Mijn hoofddoek solliciteert, niet ik.' Een heftige discussie kwam hieruit voort, want wanneer weet je dat je gediscrimineerd wordt vanwege je hoofddoek en wanneer ze je gewoon echt niet geschikt vinden? Een meisje op de documentaire avond vertelde over haar ervaring bij een Nederlandse bank:

---

<sup>15</sup> Vedlwerknotities, Cumulus Welzijn 08 februari 2010

<sup>16</sup> Ibid

<sup>17</sup> Antwoord op de vraag 'Als je oneens hebt geantwoord op de voorgaande vraag, hoe komt het dat je niet alles kan bereiken dat een niet-moslima kan bereiken?' van de internet enquête, zie bijlage 2 voor enquête



‘Ik draag sinds een half jaar een hoofddoek. Dat was voor mij heel wat. Ik was nogal zenuwachtig toen ik mijn hoofddoek voor het eerst opdeed. Ik ging in de tram zitten en dacht dat iedereen naar me keek maar natuurlijk was dat niet zo. Voordat ik een hoofddoek droeg had ik al een paar bijbanen gehad en had ik nooit problemen gehad met solliciteren. Maar ik heb gesolliciteerd bij de [Nederlandse bank] en daar werd ik afgewezen vanwege mijn hoofddoek.’<sup>18</sup>

Het meisje had van vrienden gehoord dat de Nederlandse bank een dresscode had en had van te voren opgebeld of het erg was dat ze een hoofddoek draagt. Toen kreeg ze van de bank te horen dat werken bij hen met een hoofddoek geen optie was. Een ander meisje uit de zaal vraagt haar of het niet beter was geweest om toch te gaan, om een statement te maken. Maar het meisje blijft volhouden dat dat niet had uitgemaakt. ‘Is dat niet al een attitude, je neemt niet eens de moeite om te komen, dat kan ook een reden zijn waarom je daar niet mag komen werken’<sup>19</sup> wordt er gevraagd door een jongen uit de zaal. En een ander meisje merkt op: ‘Je moet het niet zomaar een bijbaan noemen. Je kan door een sollicitatie te voeren jezelf ook bewijzen, je kan daardoor de eer aan jezelf houden.’<sup>20</sup> Er is dus veel discussie of onderling of moslima’s hier ook niet zelf aan meewerken door een bepaalde *attitude* aan te meten, maar het blijft een feit dat moslima’s op sommige plekken niet worden aangenomen vanwege het dragen van een hoofddoek (zoals dus bij de Nederlandse bank waar dit meisje solliciteerde).

Discriminatie op de werkvloer is een belangrijk thema waar aan gewerkt moet worden. Het gaat hier niet om iets symbolisch maar om broodwinning. Moslima zijn brengt voordelen en nadelen met zich mee, vrijheden en beperkingen. In dit hoofdstuk hebben we kunnen zien hoe het Islamitisch geloof in het leven van moslima’s doordringt en hoe dit hun keuzes en mogelijkheden beïnvloed. In het volgende hoofdstuk gaan we kijken naar de beeldvorming over moslima’s en de invloed van deze beeldvorming op moslima’s.

---

<sup>18</sup> Veldnotities, Mashriq documentaireavond ‘Inshallah, als God het wil’ 24 februari 2010

<sup>19</sup> Ibid

<sup>20</sup> Ibid

## Hoofdstuk 5: Beeldvorming over moslimas

### 5.1 Introductie

In het vorige hoofdstuk hebben we kunnen zien hoe het geloof een belangrijke rol speelt in het dagelijks leven van moslima's, in dit hoofdstuk gaan we kijken naar hoe moslima's zich voelen in de Nederlandse samenleving. Vervolgens naar hoe negatieve beeldvorming zich uit en hoe het invloed heeft op het leven van moslima's en tot slot gaan we kijken naar de hindernissen die moslima's tegenkomen bij het zoeken van een baan.

### 5.2 Thuisgevoel in de Nederlandse samenleving

Het is moeilijk om te bepalen of moslima's zich thuisvoelen in de Nederlandse samenleving. Moslima's zelf hebben al moeite met het beantwoorden van de vraag of zij zich thuisvoelen. In de enquête die op internet is geplaatst (met 32 respondenten) is de volgende stelling geponeerd: 'Ik voel mij thuis in de Nederlandse samenleving'. Hierop antwoordden maar vier mensen dat zij zich niet thuis voelde in de Nederlandse samenleving. De vervolgvraag was een open vraag: 'Als je oneens hebt geantwoord op de vorige vraag, hoe komt het dat je je niet thuis voelt?'. Het bijzondere is dat hier twintig vrouwen een antwoord hebben ingevuld, dit dus terwijl er maar vier vrouwen geantwoord hadden dat zij zich niet thuis voelde in de Nederlandse samenleving. Een van de vrouwen, met wat op eerste gezicht lijkt op een tegenstrijdig antwoord, vulde op de tweede vraag het volgende in:

Ik voel me thuis omdat ik niet beter weet en hier ben opgegroeid. Ik voel me niet thuis omdat ik keer op keer merk hoeveel vooroordelen er bestaan bij autochtonen over moslim(a)s. Als ze al vragen stellen, is dat niet op een open manier. Nee, ik moet ze overtuigen dat ik niet uitgehewelikt ben, best mocht studeren van mn ouders, enz. Heel vermoeiend als je dat al 100 keer gedaan hebt. In hun manier van vragen stellen, merk ik hoe graag autochtonen willen dat je ook een van de probleemgevallen bent. Dat de meerderheid van de moslim(a)s gewoon prima bezig zijn, wil er niet ingaan. En ik heb het hier nog wel over hoogopleide autochtonen, want dat is waar ik dagelijks mee in aanraking kom. Dat stemt mij niet vrolijk.<sup>21</sup>

Een reden dat zij zich niet thuis voelen is dus door vooroordelen die autochtonen niet-moslims jegens moslima's hebben. De omgeving waarin moslima's zich bevinden heeft invloed op de vraag of zij zich thuisvoelen in de Nederlandse samenleving. Zo antwoordde

---

<sup>21</sup> Antwoord op de vraag 'Als je oneens hebt geantwoord op de vorige vraag, hoe komt het dat je je niet thuis voelt?' van de internet enquête, zie bijlage 2 voor de enquête.

een andere moslima op de tweede vraag: 'Dit hangt helaas ook af van je omgeving. Soms kan de omgeving dat gevoel je niet laten geven, ook als je beweert dat je je in de Nederlandse samenleving thuisvoelt.'<sup>22</sup> Dat het negatieve aspect van het thuisgevoel beïnvloed wordt door beeldvorming die er is over moslima's werd mij duidelijk in interviews die ik gehouden heb en meisjes die ik gesproken heb tijdens bijeenkomsten en activiteiten. Veel moslima's refereerde al snel naar hun hoofddoek; dat die een belemmering is om zich volledig thuis te voelen in de Nederlandse samenleving omdat mensen definities aan de hoofddoek toeschrijven die niet per sé waar hoeven te zijn. Meryem (19, studente) legde mij uit: 'Het is niet dat ik mij niet thuis voel, maar soms wordt het me wel moeilijk gemaakt. Ik word in een hoekje geplaatst omdat ik een hoofddoek draag, ze zien mijn hoofddoek en niet mij. En dan moet ik mij nog meer bewijzen en dat is soms wel vervelend.'<sup>23</sup> Bouchra trekt het nog wat breder dan alleen de hoofddoek die het beeld bepaalt, als ik haar vraag of zij zich thuis voelt in de Nederlandse samenleving antwoordt ze:

Nee dat gevoel heb ik helaas niet. Gewoon omdat mensen ons Moslima's zien als slachtoffers, als onderdrukte als slaven van hun man die in Marokko ook nog andere vrouwen heeft, als melkkoe die 100 kinderen moet baren. Ze zien ons als zielig, als slachtoffers, als vrouwen die gered moeten worden, als vrouwen die hulp nodig hebben etc. Ik ben nu 19 jaar en de keren dat ik mij echt thuis gevoelt heb zijn zeer weinig dus ik weet niet hoe 't in de toekomst zal zijn.<sup>24</sup>

Een gevolg van het niet thuisvoelen in de Nederlandse samenleving kan emigratie zijn. Zo stelt stichting Forum (Korf et al 2007; 115) dat veel Turkse moslims graag terug zouden gaan naar Turkije. Onder Marokkaanse moslims heerst dit gevoel veel minder. Toch is men 'eensgezind dat wie carrière wil maken daarvoor beter in Nederland kan blijven wonen' (Ibid; 115).

### **5.3 Invloed negatieve beeldvorming**

In de vorige paragraaf hebben we al gezien hoe beeldvorming over moslima's invloed kan hebben op het 'thuisgevoel' dat moslima's hebben in de Nederlandse samenleving. Maar wat denken moslima's precies wat het beeld is dat autochtonen hebben over moslima's? En wat voor een invloed heeft dit beeld op moslima's in hun alledaags leven?

---

<sup>22</sup> Antwoord op de vraag 'Als je oneens hebt geantwoord op de vorige vraag, hoe komt het dat je je niet thuis voelt?' van de internet enquête, zie bijlage 2 voor de enquête.

<sup>23</sup> Gesprek met Meryem (19) na een lezing op 18 maart 2010.

<sup>24</sup> Bouchra (19), in een interview op 14 april 2010

Voordat we kunnen kijken naar de invloed van (negatieve) beeldvorming moeten we kijken naar wat moslima's precies denken wat het beeld inhoudt. We moeten daarin een onderscheid maken tussen beeldvorming over moslims in het algemeen en moslima's in het bijzonder. In deze paragraaf ga ik meer in op de beeldvorming over moslima's al moeten we onthouden dat deze mede beïnvloed wordt door de negatieve beeldvorming over moslims in het algemeen. In de gesprekken die ik met moslima's gevoerd heb blijkt ook dat beeldvorming over moslims in het algemeen dicht bij de beeldvorming over moslima's ligt, maar met andere nadrukken. Zo antwoordde Youmna op de vraag of en hoe zij merkte dat er een negatieve beeldvorming over moslima's bestaat: 'Ik werk op een christelijke school. Een groot deel van de leerlingen zijn PVV aanhanger. Ze zeggen geen opmerkingen tegen mij maar ik vang wel dingen op. Maar toen ik op de middelbare school zat merkte ik niet veel van een negatieve beeldvorming, toen was alles nog politiek correct.'<sup>25</sup> Dit kan opgevat worden als een opmerking over de negatieve beeldvorming over moslima's maar ook over moslims in het algemeen. Youmna bedoelt hier met PVV aanhanger duidelijk iemand die vooroordelen heeft over moslims, zo ervaart zij dat ook. Ze vangt dingen op op de gang die beledigend voor haar zijn maar zij zeggen niets rechtstreeks naar haar. Verder in het gesprek werd duidelijk dat Youmna deze twee dingen, het zijn van een moslima en het zijn van een moslim in het algemeen, als het ware als synoniem zag, verder in het interview ging ze steeds dieper in op de beeldvorming over moslims in het algemeen. Dit gebeurde in verschillende gesprekken. Beeldvorming kan niet gezien worden als een essentie, als een vaststaand iets, maar wordt beïnvloed door ieder individu's context. Hoe sterk bij iemand de negatieve beeldvorming jegens iets is hangt dus af van zijn of haar achtergrond, de sociaal-psychologische aspecten in zijn of haar leven (Dagevos en Gijsberts 2005; 67). Zo kunnen er ook meerdere stereotyperingen van toepassing zijn op een individu omdat hij of zij tot meerdere sociaal gecategoriseerde groepen behoort. Zo kan iemand bijvoorbeeld sociaal gecategoriseerd worden in een religieuze groep en tegelijk in een etnische groep (Chrysochoou 2004; 132-134). U kunt hier bijvoorbeeld denken aan Marokkaanse moslima's. Zij hebben te maken met een dubbele negatieve beeldvorming; die van het Marokkaans zijn<sup>26</sup> en die van het moslima zijn. Marokkanen worden vaak geassocieerd met

---

<sup>25</sup> Interview Youmna (32) op 15 april 2010

<sup>26</sup> Voor meer over beeldvorming over Marokkanen (vanuit Turks en Nederlands perspectief) zie Pinto 2004

criminaliteit (Pinto 2007; 51,70). Dit heeft ook invloed op het dagelijks leven van Marokkaanse moslima's, zo blijkt ook uit een gesprek dat ik bij het buurthuis heb gehad. Terwijl we het over kinderen hebben vertelt Baroudia dat ze met haar zoontje een nieuwe bril moest halen. Ze vond het belachelijk hoe ze behandeld werd 'ik liep binnen en een vrouwelijke klant pakte abrupt haar tas, alsof ik eruit zie als een dief!'. Er werd wat ineenstemmend geknikt door de andere vrouwen, ook zij hadden zulke dingen ervaren. Malika vertelde hoe ze langs een krantenaanbieder (zoals de telegraaf die abonees zoekt in de stad) liep en iedereen om haar heen probeerde lid te maken maar haar en haar vriendinnen oversloeg. Baroudia vertelt ook nog dat ze in een juwelier aangekeken werd: 'ze keken me aan alsof ik daar toch niets ging kopen'. 'Maar dat vind ik raar, want het valt me op dat je veel sieraden draagt waaronder een chicque horloge en een chicque armband' zeg ik waarop ze reageert 'ja, ik koop altijd dure sieraden maar daar werd ik gewoon aangekeken alsof ik het toch allemaal niet kon betalen'.<sup>27</sup>

Naast het beeld van 'crimineel' hebben ze te maken met beeldvorming over moslima's. Dezelfde vrouwen uit het voorgaande stukje gingen vervolgens verder om over de negatieve beeldvorming over moslima's te praten. Het hoofddoekje, bijvoorbeeld, stigmatiseerde ook volgens Baroudia:

'Ze doen net alsof we geen hersenen hebben vanwege ons hoofddoekje. Dat we wel dom moeten zijn. Zo zat ik bij de opticiën en kwam de verkoopster met een bril aanzetten voor mijn zoontje. Ik vraag of ze de bril ook in andere maten hebben. Zegt de verkoopster "we gebruiken geen maten bij de opticiën" met een air. Alsof ik niet weet dat ze geen 's' 'm' 'l' hebben in brillen. Dus ik zeg tegen haar "Dat weet ik echt wel, maar dit is duidelijk een bril voor een omstreeks vierjarige of niet dan? Mijn zoon heeft toch echt een grotere bril nodig" waarop de verkoopster begon te blozen en mij wees naar een vitrine waar ik brillen kon uit zoeken'.<sup>28</sup>

Het idee dat moslima's 'dom' zijn kwam ik vaker tegen tijdens mijn onderzoek. Dit kwam ook naar voren, in gesprek met Youmna toen ik vroeg of moslima's net zoveel kunnen bereiken als niet moslima's: 'Je kan wel heel veel bereiken, er zijn veel mogelijkheden. Ik heb zelf ook veel kansen gehad. Misschien is het dan wel een voordeel om uit een ander cultuur te komen, omdat je eerder geholpen wordt. Maar de manier van uiting maakt wel uit. Bijvoorbeeld het dragen van een hoofddoek, mensen zijn dan al verbaasd dat je Nederlands

---

<sup>27</sup> Veldwerknottities 08-02-2010 van Marokkaanse vrouwen kookgroep van Cumulus Welzijn.

<sup>28</sup> Veldwerknottities 08-02-2010 van Marokkaanse vrouwen kookgroep van Cumulus Welzijn.

kan praten.<sup>29</sup> En ook Nadiah ervaarde dat mensen haar aanzagen voor een ‘dom’ iemand: “Ze doen net alsof ik dom ben omdat ik een hoofddoek op heb. Dan gaan ze dingen uitgebreid uitleggen aan mij. Laatst vroeg ik de weg aan iemand en die legde mij gewoon drie keer hetzelfde verhaal uit. Ik had haast, ik wou weg maar die vent bleef maar doorpraten.”<sup>30</sup> Moslima’s ervaren dus dat andere mensen in de samenleving hen ‘dom’ vindt. Er wordt al snel van uit gegaan dat moslima’s geen Nederlands kunnen spreken en simpele alledaagse praktijken niet snappen. Deze stereotyperingen hebben nogal wat gevolgen, zoals Nadiah uitlegt:

‘Onbegrijpelijk, triest en demotiverend voor de moslimvrouw. Alleen om het feit dat de vrouw er bewust voor kiest om haar te bedekken wordt zij gezien als iemand die achterlijk is maar als de vrouw ontbloot wordt zijn dit tekenen van emancipatie en vrijheid. Er rest de men zich dan ook om zich enkel te beoordelen op onze vaardigheden en kwaliteiten en niet op het uiterlijke. En zo hoort het ook te zijn. Zowel voor de moslimvrouw als de niet-moslimvrouw.’<sup>31</sup>

Ook gaven moslima’s aan dat mensen vaak een ‘zelig verhaal willen horen’. Een moslima die volledig participeert in de Nederlandse samenleving gaat er bij sommige niet-moslima’s gewoon niet in.

Ik merk het ook in de manier waarop mensen vragen stellen. Mensen willen een zelig verhaal horen over onderdrukking, over uithuwelijking. Het ‘moslima’ zijn speelt altijd mee, ik ben altijd op de hoede hoe iets geïnterpreteerd kan worden. (...) Iedereen heeft tegenwoordig wel een mening, een ongefundeerde mening. Iedereen denkt dat ze het recht hebben om te zeggen hoe het zit in de Islam en ze gebruiken een negatieve toon.<sup>32</sup>

#### **5.4 Gevolgen stereotyperingen**

In hoofdstuk twee is de vorming van stereotyperingen aan bod gekomen, maar het is ook erg belangrijk om te kijken naar wat de gevolgen van (negatieve) stereotyperingen zijn. Uit het bovenstaande is gebleken dat de negatieve beeldvorming over moslima’s moslima’s raakt in het alledaagse leven. Ze worden er voortdurend mee geconfronteerd. Dit kan redelijk ernstige gevolgen hebben. Ten eerste kan negatieve stereotyperingen tot gevolg hebben dat moslima’s zich passief opstellen in, of zich helemaal afsluiten van, de Nederlandse samenleving (Swim, Cohen en Hyers 1998 in Chrysochoou 2004; 21). Ze kunnen

---

<sup>29</sup> Interview met Youmna (32) op 15 april 2010

<sup>30</sup> Interview met Nadiah (21) op 1 maart 2010

<sup>31</sup> Interview met Ummu (20) op 6 april 2010

<sup>32</sup> Interview met Youmna (32) op 15 april 2010

bijvoorbeeld ook besluiten om te emigreren zoals ter sprake kwam tijdens een documentaireavond van Mashriq. Daar ging de discussie of men moest blijven om de beeldvorming te veranderen of dat ze zouden emigreren om de negatieve stereotypingen te ontwijken. Verder kwam emigratie aan bod in de internet enquête. Ruim de helft van de respondenten van de enquête gaf aan later te willen emigreren (18 van de 32). Ook kan negatieve stereotypingen leiden tot het overgevoelig maken van het gedrag van anderen; het toedichten van causaliteit aan gebeurtenissen (*attributional ambiguity*) (Crocker en Major 1998 in Chrysochoou 2004; 21). Een voorbeeld hiervan, relevant aan dit onderzoek, zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat moslima's hun moslim-identiteit als oorzaak zien van het feit dat ze niet aangenomen worden voor een baan, zoals ook besproken in hoofdstuk 4.4. Daar werd terecht de vraag aan een meisje gesteld of zij niet beter toch naar een sollicitatiegesprek had kunnen gaan waarvan zij dacht dat zij toch niet aangenomen zou worden omdat het betreffende bedrijf geen hoofddoekjes accepteerde. Deze *attributional ambiguity* kan vervolgens leiden tot een gevoeligheid voor afwijzing en dat kan weer leiden tot een *self-fulfilling prophecy* (Chrysochoou 2004; 21). Een *self-fulfilling prophecy* houdt in dat een angst om afgewezen leid tot een afwijzing door het gedrag dat de persoon aanneemt omdat die bang is om afgewezen te worden (ibid). Dit past goed bij wat in hoofdstuk 4.4 besproken is over discriminatie in het vinden van werk. Toen maakte een meisje de opmerking: 'Is dat niet al een attitude, je neemt niet eens de moeite om te komen, dat kan ook een reden zijn waarom je daar niet mag komen werken'. Je komt dus als het ware in een negatieve spiraal terecht; je denkt dat je niet aangenomen wordt omdat je moslima bent en je wordt uiteindelijk niet aangenomen omdat je uitstraalt dat je niet zeker bent over het krijgen van de baan. Daarmee wordt je zelf bevestigd in het denken dat je geen baan kan krijgen als moslima zijnde. Zoals u kunt zien hebben negatieve stereotypingen nogal verstrekkende gevolgen.

## 5.5 Generatiekloof

Naarmate mijn onderzoek vorderde merkte ik een sterke generatiekloof tussen de jongeren en ouderen die ik gesproken had (of juist niet gesproken had). In de internet enquête gaven bijvoorbeeld 23 van de 32 respondenten aan hun geloof anders te praktiseren dan hun ouders. Bij de vraag wat er dan anders was kreeg ik onder andere deze reactie: '*de vorige generatie zoals mijn ouders zijn meer met cultuur opgegroeid dan met geloof en ik samen*

met de generatie van nu concentreren ons meer op de belangen van het geloof ipv de marokkaanse cultuur.<sup>33</sup> Ook zei iemand: *'Mijn ouders hechten meer waarde aan cultuur en traditie maar deze zijn vaak in tegenstrijd met de Quraan en de Sunnah.'*<sup>34</sup> Niet alleen in de antwoorden van de enquête merkte ik dit maar ook door gewoon te observeren in winkelcentrum Overvecht en Hoog Catherijne. Wat mij daar heel erg opviel was dat de wat oudere vrouwen conservatiever gekleed gingen en vaak een andere taal dan Nederlands spraken met de persoon met wie ze waren (vaak ook een wat oudere vrouw of een wat oudere man die vermoedelijk dan haar echtgenoot is). De jongere meiden spreken juist weer Nederlands met elkaar, zo werd er bij Al Amal ook Nederlands gesproken onderling. De meiden praatte onderling helemaal geen marokkaans met elkaar. Dit generatieverschil, in de gebruikte taal, kwam ik ook tegen tijdens een supermarkt uitverkoop. Het was erg druk omdat alles met 50% korting verkocht werd. De overgrote gedeelte van de bezoekers waren vrouwen met een hoofddoek op, het was in de wijk Overvecht te Utrecht. Ik stond in de rij voor de kassa en een wat oudere vrouw, zo rond de 55 jaar, met een hoofddoek probeert vóór mij de rij binnen te komen. Ik had al twintig minuten in de rij gestaan en stond inmiddels vijf personen verwijderd van de kassa, achter mij staan nog zo'n vijftien mensen in de rij. Ik wijs naar achteren toe en zeg vriendelijk dat de rij daar begint. Ze begint een heel verhaal te houden tegen mij in een andere taal en blijft rustig staan. Uiteindelijk komt een jongere vrouw met een hoofddoek naar ons toe en vertaalt voor haar. Tegen de oudere vrouw spreekt ze vloeiend de andere taal (vermoedelijk Marokkaans vanwege de manier dat zij hun hoofddoekjes droegen) en tegen mij verontschuldigt ze de vrouw in vloeiend Nederlands. De vrouw had niet begrepen wat ik zei en wist niet waar de rij begon omdat alles zo onoverzichtelijk was in verband met de drukte van de uitverkoop.<sup>35</sup> Dat viel mij tijdens mijn onderzoek wel vaker op; de jongere moslima's fungeren als tolk tussen Nederlanders en de oudere moslima's. Door het gebrek aan de beheersing van de Nederlandse taal bevestigt de oudere vrouw het stereotype beeld dat Nederlanders hebben over moslima's. Ook al hoeft ze in werkelijkheid niet onderdrukt te worden als ze geen Nederlands praat, er zullen Nederlanders zijn die het gebrek aan de beheersing van de

---

<sup>33</sup> Antwoord op de vraag 'Als je het met de vorige vraag eens was (*generatieverschil*), kun je dan kort uitleggen waar het verschil in ligt?' van de internet enquête, zie bijlage 2 voor enquête

<sup>34</sup> Ibid

<sup>35</sup> Veldwerknooties 26 april 2010, winkelcentrum Overvecht



Nederlandse taal opvatten als een teken dat de vrouw niet veel buiten mag komen van haar man.

Een ander voorbeeld hiervan is een telefoongesprek dat ik gevoerd heb met een oudere moslima (58 jaar). Ik kwam aan haar telefoonnummer via een kennis (een fysiotherapeute), van wie de betreffende moslima een patient was. Ik bel de vrouw op om te vragen of zij mee wilt werken aan mijn onderzoek. Ze reageert in eerste instantie enthousiast maar vertelt dat ze het even met haar man moet overleggen. Een dag later belt ze terug. Ze klinkt teleurgesteld; haar man heeft haar geen toestemming gegeven om aan mijn onderzoek mee te werken en zij kan niet aan mijn onderzoek mee werken zonder toestemming. De kennis van mij twijfelde overigens om mij de telefoonnummers van haar patienten te geven (natuurlijk in overleg met de patienten zelf) omdat, zoals ze zelf aan gaf: 'ik betwijfel of de ouderen vaak uit het huis komen want ze praten bijna allemaal beroerd Nederlands. Dat is trouwens heel hinderlijk in mijn werk, het is moeilijk om van hun te horen waar ze last van hebben omdat ze het zo moeilijk uit kunnen leggen.'

Daarnaast heersen er andere ideeën bij moslima's over uiteenlopende zaken afhankelijk van leeftijd. Het belangrijkste verschil tussen de oudere en jongere moslima's, dat ik ben tegengekomen, is wel de invloed van de Turkse en Marokkaanse cultuur in het leven van oudere moslima's versus de invloed in het leven van jongere moslima's. Zoals in hoofdstuk vier beschreven staat besteden jongere moslima's veel tijd en aandacht aan het lezen en begrijpen van de *Qur'ān*. Ze willen weten waarom ze bepaalde dingen wel en niet mogen. Zo scheiden ze de culturele tradities van de religieuze voorschriften. Leah (19), een autochtone bekeerling tot de Islam, vertelt over het generatieverschil het volgende: 'Oudere Marokkaanse vrouwen komen het huis niet uit. Alleen voor boodschappen.'<sup>36</sup> Ze geeft aan dat de oudere Marokkaanse vrouwen uit een andere cultuur zijn gekomen (niet in Nederland geboren) en andere gebruiken hebben. De Marokkaanse cultuur is strenger over wat vrouwen wel en niet mogen in het openbaar, dat merkt ze ook bij haar eigen schoonmoeder die heel erg de Marokkaanse culturele gebruiken heeft overgenomen. Ook veel culturele dingen herkent ze in haar eigen man (37) 'Ik heb een hamster en twee cavia's. Mijn hamster zit in een kleine kooi en mag daarom wel. Maar mijn cavia's moeten van hem in de kelder.'<sup>37</sup>

---

<sup>36</sup> Interview Leah, 22 maart 2010

<sup>37</sup> Ibid

Ze zegt ze nu boven neer te zetten, ook al was haar man daar in eerste instantie op tegen. Dit is één van de vele te noemen voorbeelden van generatieverschillen. Voor meer over generatieverschillen zie dan het artikel van Maliepaard et al (2010) waarin onderzocht is of er een generatieverschil is in geloofsovertuiging en gebruik van culturele tradities. Het generatieverschil geeft een mogelijke verklaring voor de verscheidenheid onder moslima's, terwijl er toch vaak een eenduidend beeldvorming is. Ook laat dit zien dat de oudere generatie er ook voor kan zorgen dat de negatieve beeldvorming over moslima's in het algemeen blijft bestaan doordat niet-moslims geen onderscheid maken in verschillende soorten moslima's in hun beeldvorming.

In het voorgaande hoofdstuk heeft u kunnen lezen over de beeldvorming over moslima's die in de Nederlandse samenleving bestaat. In het volgende hoofdstuk zet ik enkele oplossingen voor deze beeldvorming uiteen, oplossingen waar moslima's zelf mee gekomen zijn. Het volgende hoofdstuk geeft dus een beeld van hoe moslima's denken de beeldvorming te kunnen veranderen.

## Hoofdstuk 6: Verandering van de negatieve beeldvorming

### 6.1 Introductie

In het vorige hoofdstuk hebben wij gekeken naar de negatieve beeldvorming rondom moslima's, hoe moslima's dit zelf ervaren en hoe het hen beïnvloed in onder andere hun thuisgevoel in de Nederlandse samenleving. In dit hoofdstuk komen moslima's aan het woord die een oplossing zoeken voor de stigmatizing waardoor zij beïnvloed worden. Er is een tweetal thema's vaak aan bod gekomen in gesprekken over het veranderen van de negatieve beeldvorming; mediagebruik en dialoog. Deze zullen behandeld worden in paragraaf 6.2 en 6.3, in paragraaf 6.4 komen andere aangedragen oplossingen aan bod.

### 6.2 Media gebruik

Zoals ik hierboven al meldde, wordt de media door veel moslima's genoemd als boosdoener van de negatieve beeldvorming. In hoofdstuk 2.3 is de theoretische kant van deze negatieve manier van media gebruik uitgelegd. Hier wordt meer ingegaan op hoe moslima's dit ervaren. Khadidja legt in een interview uit hoe de media moslima's, naar haar mening, verkeerd neer zet:

Je hoort de laatste tijd veel over boerka's in het nieuws, over het verbod in Frankrijk bijvoorbeeld. Dit gaat naar mijn idee vaak gepaard met een beeld dat veel moslima's een boerka dragen terwijl dat helemaal niet waar is. Dit laait de discussie bij mijn collega's ook op, zij denken dat veel moslima's een boerka dragen en zien dit alsof het altijd een verplichting is van haar man of vader. Maar er zijn ook moslima's die een boerka dragen uit vrije keuze en het is moeilijk mensen dat duidelijk te maken omdat het zo negatief in het nieuws komt.<sup>38</sup>

Als iets vaak op een bepaalde manier in de media komt gaan de kijkers/luisteraars/lezers ook daadwerkelijk geloven wat er geportretteerd wordt in de media. Tijdens mijn onderzoek kwam ik daar ook mee in aanraking met mijn eigen vrienden en kennissen. Op een verjaardag vroeg een vrouwelijke kennis mij hoe het ging met mijn onderzoek en we kwamen vervolgens al snel uit op de discussie of moslima's onderdrukt worden of niet. Ik zat al richting het eind van mijn veldwerk en voelde mij verbonden met de moslima's die ik gesproken had, ik wou ze verdedigen tegen het heersende beeld. 'Je ziet zoveel hoofddoekjes op straat tegenwoordig, echt een teken van de opkomst van de Islam' meldde

---

<sup>38</sup> Interview Khadidja (26) op 23 april 2010

de vrouwelijke kennis. Ik vroeg waarom dat erg is, de opkomst van de Islam in Nederland. 'We hebben niet voor niets jaren gevochten als vrouwen om carrière te maken, om van achter het aanrecht vandaan te komen, en nu komen zij het allemaal verpesten. Ze moeten zich aanpassen aan de Nederlandse samenleving, hun hoofddoek af of het land uit.' Ik vroeg haar waarom ze dacht dat moslima's niet geëmancipeerd konden zijn, bovendien vertelde ik haar dat grotendeels de moslima's een hoofddoek uit eigen keus droegen (zie hoofdstuk twee) en dat een hoofddoek dus niet als teken van onderdrukking kon gelden. 'Dat kan je mij niet wijs maken, ik denk dat 90% van de moslima's een hoofddoek draagt omdat ze dat moet.' Ik vraag haar of ze ooit moslima's zelf gesproken heeft. Dat had ze niet, ze had nog nooit een moslima gesproken maar ze had genoeg boeken erover gelezen. Ik vraag wat voor een boeken ze dan gelezen heeft; romans en waargebeurde verhalen. Ik vertel haar dat dat niet een realistisch beeld kan geven omdat moslima's die geen problemen ervaren niet zo snel een *bestseller* waargebeurd verhaal kunnen schrijven omdat niemand daar in geïnteresseerd zal zijn, er moet spanning zitten in een verhaal om te verkopen. De discussie duurde voort maar de vrouw was niet te overtuigen dat grotendeels de moslima's in Nederland niet onderdrukt worden, ze hield vol en de irritatie bij mij liep hoog op. De irritatie bij mij liep hoog op... Als bij mij de irritatie al hoog oploopt naar aanleiding van een discussietje op dit gebied, hoe hoog loopt de irritatie dan wel niet op als je als moslima deze discussie voert?

Tijdens een documentaireavond van Mashriq liepen de gemoederen hoog op toen er over dit onderwerp begonnen werd. De stelling die de groep in gegooid werd was: 'Dat anti-moslimpartijen groeien is te danken aan dat er meer moslims zijn.' Hierop werd meteen gereageerd dat het niet lag aan de gegroeide aantal moslims in Nederland maar aan de media.

Nee, dat komt voornamelijk door de media. Door de berichten over suicide bombers, vliegtuigen die neerstorten door terroristen enzovoorts. Meer mensen gaan dood aan hart en vaat ziekte maar er wordt toch meer aandacht besteed aan terreurbestrijding en op tv komt terreurbestrijding ook meer aan bod.<sup>39</sup>

En

De media is inderdaad de grote oorzaak. Er is een grote angst voor Islamitische terreur. Islamitische scholen worden in de media afgebeeld als slecht presterende scholen, en

---

<sup>39</sup> Veldnotities, Mashriq documentaireavond 'Inshallah, als God het wil' 24 februari 2010

ondertussen laten ze boeken zien die anti-joods zijn of iets dergelijks. Het is wel ook een deel  
tewijten aan onszelf, hoe wij ons gedragen en profileren.<sup>40</sup>

In de bovenstaande citaten zien we de *outsider's view* terug waar Shadid het over heeft in het kader van de media over moslims (zie hoofdstuk 2.3). Terroristische aanslagen worden puur en alleen aangehaald als zijnde een daad verricht vanuit het Islamitische geloof, terwijl politieke motivatie achterwege wordt gelaten. Ook wordt het overmatig in het nieuws en op televisie getoond, het gaat er telkens weer over. De informatie over moslima's dat in de media komt is vaak negatief, zo geven de invullers van de internet enquête aan:

In de media komt vaak naar voren dat moslima's onderdrukt worden en niet zelf mogen kiezen wat ze willen doen in hun leven. Ook denken ze dat meisjes gedwongen worden hoofddoeken te dragen enz.<sup>41</sup>

En

Media zegt te veel slechte dingen, terwijl wij veel meer goede kanten hebben.<sup>42</sup>

En

Doordat mensen klakkeloos zaken aannemen van de leugenachtige Media waardoor er automatisch een negatieve beeldvorming heerst over de moslima. Zij wordt gezien als onderdrukt, achtergesteld etc<sup>43</sup>

In een gesprek met een begeleidster van de meidengroep van Al Amal kwam negatief media gebruik, en generalisering daarbinnen, ook aan bod: 'Het is niet dat vrouwen de hele tijd slecht in beeld komen in de media maar dat het af en toe gebeurt en iedereen er gewoon van uit gaat dat het zo is. Terwijl als je ons leert kennen je weet dat het gewoon niet waar is.'<sup>44</sup> Wil er dus echt wat aan de beeldvorming veranderen, dan moet er wat veranderen in het gebruik van media. Door de media komen moslima's vaak negatief in de aandacht terwijl moslima's aangeven dat we de echte kant van moslima's moeten leren kennen. Één extreem geval van onderdrukking betekent nog niet dat alle moslima's onderdrukt worden, terwijl de media dit beeld juist wel uitgeeft. Moslima's geven aan dat er meer positieve media aandacht moet komen:

Door alle negatieve uitlatingen over de Islaam en moslima's achter wege te laten en nou eindelijk een keer de ware positie van de moslimvrouw naar voor brengt zodat men ziet hoe hoog zij

---

<sup>40</sup> Veldnotities, Mashriq documentaireavond 'Insjallah, als God het wil' 24 februari 2010

<sup>41</sup> Antwoord op de vraag 'Als je eens hebt geantwoord op de vorige vraag, kun je kort uitleggen wat deze negatieve beeldvorming volgens jou inhoud?' van de internet enquête, zij bijlage 2 voor enquête

<sup>42</sup> Antwoord op de vraag 'Als je eens hebt geantwoord op de vorige vraag, kun je kort uitleggen wat deze negatieve beeldvorming volgens jou inhoud?' van de internet enquête, zij bijlage 2 voor enquête

<sup>43</sup> Ibid

<sup>44</sup> Veldwerknootities Al Amal, 25 april 2010

geerd wordt door haar Godsdienst ipv onderdrukt en vernederd. Mensen zijn oneerlijk en nemen geen moeite om een zelfstudie te doen over de islam. Ze nemen alles klakkeloos over van de media, terwijl ze allemaal goed weten dat de media veel leugens bevat.<sup>45</sup>

En

Positieve aandacht in de media; nu is het zo dat vrijwel alleen negatieve aandacht voorgeschoteld wordt. Lezingen houden over deze kwestie in openbare gebouwen en niet alleen in de moskee.<sup>46</sup>

Volgens anderen moet de media niet zomaar alles zeggen. Er moet dus niet alleen positievere media aandacht komen maar ook een nuance gebracht worden in de dingen die ze nu zeggen. Er moeten minder vooroordelen geuit worden door de media. Hoe dit precies te bereiken, daar hadden de moslima's die ik gesproken had geen antwoord op. Ze kwamen niet zelf op het idee om actief te worden in journalistiek maar zagen het meer als een verantwoordelijkheid voor de mensen die nu in de journalistiek zitten.

En weer anderen zien geen toekomst in de media voor het veranderen van de beeldvorming over moslima's. Van die groep zijn er veel die meer dialoog willen zien. Deze mensen komen aan het woord in de volgende paragraaf.

### 6.3 Dialoog

Ondanks dat veel moslima's de media zien als boosdoener voor de beeldvorming die er over hen bestaat, is niet iedereen het eens met het gebruiken van de media om het beeld te veranderen. Een andere oplossing die vaak genoemd werd was het in dialoog gaan met elkaar (niet moslims met moslim(a)s). Zo legt Ummu uit waarom zij een voorstander is van het in dialoog gaan met elkaar:

Ik ben een voorstander van het in dialoog gaan met de medemens. Zo ontstaat er ook wederzijdse begrip en respect! Belangrijke aspecten. Elkaar leren kennen en elkaar begrijpen is heel mooi meegenomen, vooral in een land waar we omringd zijn met mensen met diverse culturen en diverse geloofsovertuigingen. (...) Zouden we niet allemaal gelukkiger zijn mochten wij allemaal in harmonie leven? Een maatschappij waarin men niet bang is om bij de burens aan te bellen voor melk? Een maatschappij waarin we niet bang zijn om elkaar een goedendag te wensen op straat? We zouden niet langer meer een monoloog moeten aangaan maar een dialoog!<sup>47</sup>

---

<sup>45</sup> Antwoord op de vraag 'Hoe denk jij dat er gezorgd kan worden voor een positieve verandering in de beeldvorming over moslima's?' van de internet enquête, zie bijlage 2 voor enquête

<sup>46</sup> Ibid

<sup>47</sup> Interview met Ummu (20) op 6 april 2010

Ummu legt de nadruk op elkaar echt leren kennen door met elkaar in gesprek te gaan. Ze legt goed het belang uit, we leven nou eenmaal in een multiculturele samenleving. Een samenleving met verschillende culturen, normen en waarden en religies. In een samenleving als deze is het belangrijk dat we respect voor elkaar hebben en dat krijgen we door met elkaar in gesprek te gaan. Niet alleen is het belangrijk voor wederzijds respect om met elkaar in dialoog te gaan, maar het kan ook gewoon fijn zijn om op een luchtige manier van elkaar te weten te komen, zoals Bouchra uitlegt:

Ik stond een keer bij de stoplicht, en toen vroeg een vrouw die naast mij stond van, hebben jullie nou echt zolang haar of niet, dus ik legde haar uit hoe je de hoofddoek op doet en waarom, en wij hadden gewoon een leuk gesprek en ze vond het helemaal fantastisch om een keer gewoon in gesprek te gaan met een Marokkaanse Moslima en even te lachen. Ik kende die vrouw niet zij mij ook niet maar 't was een leuk gesprek.<sup>48</sup>

Volgens menig moslima is dit de oplossing voor de negatieve beeldvorming; werken naar een sfeer waarin we luchtig met elkaar kunnen praten en lachen. Een sfeer waarin mensen hun vragen durven te stellen en waarin moslima's de vragen durven te beantwoorden, zoals Merve stelt:

De beeldvorming kan veranderen door praten, praten en nog eens praten. Mensen moeten durven te praten over hun 'vraagtekens', en mensen moeten durven antwoord te geven op deze vraagtekens. Het is de generatieverschil welke ook meespeelt. De eerste generaties durft niet veel te praten, maar de komende generaties doen dit wel. Na een tijdje zal dat ook een deel van de oplossing zijn voor de negatieve beeldvorming bij autochtonen.<sup>49</sup>

Want vragen, die zijn er wel bij de niet-moslims, zoals een respondent van de enquête vertelt bij de vraag hoe de beeldvorming veranderd kan worden:

Dat men in dialoog gaat. Ik merk het tijdens mijn studie. Er worden mij zovaak vragen gesteld, zowel door studenten als door docenten, die eigenlijk opzichzelf al bevooroordeeld zijn. Denk hierbij maar eens aan vragen zoals: maar vrouwen mogen toch helemaal niks in jullie geloof, en jij wordt toch ook uitgehuwelijkt, en jij mag toch eigenlijk helemaal niks, die hoofddoek draag je toch voor je vader? En wanneer ik dan antwoorden geef op al die vragen, dan hoor je 80% procent zeggen, oohhh zit dat zo, dus het is eigenlijk helemaal niet zo. Dat ze ook zien dat wij moslima's hoogopgeleid zijn, en werken aan onze toekomst, en wij vrijheid hebben en kennen.

---

<sup>48</sup> Interview Bouchra (19) op 14 april 2010

<sup>49</sup> Interview Merve(20) op 19 april 2010

En dat de ISLAM, want daar begint het mee, een vredelievend religie is. Die overige 20% wil het niet horen, en blijft hierin jammer genoeg erg bekrompen.<sup>50</sup>

Volgens dit meisje zullen veel niet-moslims na antwoord te hebben gekregen op hun vragen heel anders denken over moslima's. Het is een kwestie van die vragen durven te stellen.

Volgens moslima's durven Nederlanders minder snel vragen te stellen dan stellig vooroordelen te roepen. Moslima's zeggen daarom dat het wel van twee kanten moet komen, ze zijn moe van het altijd zichzelf verdedigen:

Ik kan wel een prachtige taart gaan bakken maar als niemand 't mooie ervan ziet en de unieke en apparte smaak niet wil proefen of niet proeft. Waarom zou ik dan nog de moeite doen om de taart nog beter en mooier te maken. Dus het moet wel van 2 kanten komen. Wij hebben de bal gegooid maar krijgen 100 ballen terug geschopt. Recht in het gezicht. Dus nu wat positiefs van de Nederlanders.<sup>51</sup>

Ook tijdens een documentaireavond van de studentenvereniging Mashriq werd de vraag gesteld wiens verantwoordelijkheid het is om wat te veranderen aan de beeldvorming. De organisator begon de discussie met te noemen dat veel hoogopgeleide moslims emigreren. Toen de vraag werd gesteld aan de zaal stak ook bijna iedereen zijn of haar vinger omhoog, emigreren was zeker een mogelijkheid voor deze groep moslims. Iemand uit de zaal vraagt: 'maar moeten we juist niet blijven om wat aan de situatie te veranderen?'. De groep studenten reageert met te zeggen dat ze moe zijn om zich altijd maar te bewijzen en te verdedigen. Een meisje reageert met te zeggen: 'Er worden altijd rare dingen gevraagd als ze met ons in gesprek gaan, zoals of ik ook dingen op wil blazen.' Toch is de groep het er uiteindelijk over eens dat ze zelf niet op moeten geven: 'We moeten juist wel doorgaan met overtuigen. De Profeten zijn doorgestaan met overtuigen ondanks de moeilijkheden die ze tegenkwamen. Wij gaan na twintig jaar zeiken dat we het zat zijn, we moeten juist doorgaan!'<sup>52</sup> Niet-moslims moeten meer open staan voor het dialoog, zo luidt ook het antwoord van een respondent van de enquête op de vraag hoe de beeldvorming te veranderen is: 'Niet-moslims kunnen meer openstaan voor moslims, meer omgang tussen moslims en niet-moslims om zo ook vooroordelen weg te werken.'<sup>53</sup> We moeten dus:

---

<sup>50</sup> Antwoord op de vraag 'Hoe denk jij dat er gezorgd kan worden voor een positieve verandering in de beeldvorming over moslima's?' van de internet enquête, zie bijlage 2 voor enquête

<sup>51</sup> Interview Bouchra (19) op 14 april 2010

<sup>52</sup> Veldwerknottities documentaireavond 'Inshallah, als God het wil' van Mashriq, 24 februari 2010

<sup>53</sup> Antwoord op de vraag 'Hoe denk jij dat er gezorgd kan worden voor een positieve verandering in de beeldvorming over moslima's?' van de internet enquête, zie bijlage 2 voor enquête



Communiceren met de mensen. Niet slechts een stempel plakken en schreeuwen dat we 'onderdrukt' worden. Wederzijdse respect tussen de medemens, hier zal je al ver mee komen. We moeten geen monoloog aangaan maar een dialoog!

We hebben nu gekeken naar twee oplossingen die aangedragen werden door moslima's; positieve media aandacht en in dialoog gaan met elkaar. In de volgende paragraaf laat ik nog enkele andere genoemde oplossingen aan bod komen.

#### **6.4 Andere aangedragen oplossingen**

Naast het noemen van positieve media aandacht en in dialoog gaan met elkaar, hebben de moslima's die ik gesproken heb nog vele andere oplossingen aangedragen waarvan ik er een paar hier uiteen wil zetten.

Een van die oplossingen die moslima's genoemd hebben is het hebben van moslima's op hoge posities, moslima's die hoge functies bekleden. Als moslima's hoge functies bekleedden dan is dat een duidelijk beeld voor de Nederlandse samenleving dat een moslima niet onderdrukt hoeft te zijn en dat moslima's niet dom zijn zoals sommige moslima's ervaren dat er zo over hen gedacht wordt. Moslima's op hoge posities in de samenleving kunnen ook een goede voorbeeld geven voor moslima's die wat willen bereiken, er wordt een signaal afgegeven dat ook moslima's de top kunnen bereiken. Om dit te bereiken moet er eerst wat gebeuren aan de discriminatie op de werkvloer. Zo zal een moslima, bijvoorbeeld, nooit rechter kunnen worden omdat je als rechter geen hoofddoek mag dragen. Toen ik Merve vroeg hoe zij dacht dat je de beeldvorming over moslima's het beste kon veranderen, antwoordde zij:

Hoge functies bekleden en zo een voorbeeld vormen voor andere moslima's en Nederlanders zorgt ervoor dat het beeld veranderd bij de samenleving. Vertekende beelden over moslima's zullen veranderen. Wat wel jammer is dat zij dan 'de' moslima worden genoemd. Een klein fout zal worden toegerekend aan alle moslima's. Niet iedereen kan die druk aan.<sup>54</sup>

Ook Ummu geeft aan dat moslima's op hoge posities in de samenleving bij kan dragen aan de verandering van de negatieve beeldvorming:

Het zou mooi zijn geweest mochten we hoofddoekdragende moslimvrouwen in onze omgeving zien die hun job uitoefenen als advocate, dokter, verpleegster, leerkracht etc. Een duidelijk beeld

---

<sup>54</sup> Interview Merve (20) op 19 april 2010

weergeven aan de medemens dat ieder recht heeft op educatie en zelfontplooiing. Op deze manier zal stilletjes aan dat negatief beeld naar achter worden geschoven en wordt er plaats gemaakt voor een positief beeld naar de maatschappij toe.<sup>55</sup>

In gesprek met Khadidja kwam participatie naar voren als oplossing. Door mee te doen in de Nederlandse samenleving leren Nederlanders moslima's kennen op een andere manier.

Volgens khadidja:

Als we nou met zijn allen mee zouden doen in de samenleving, door vrijwilligerswerk of samenkomsten in de wijk enzovoorts, dan zou er niet zo'n onbekendheid over elkaar bestaan. Dan zouden Nederlanders ons eerder vragen durven te stellen en gesprekken met ons aan te gaan. Ze zouden dan zien dat wij best wel met anderen mogen praten zonder dat onze man daar toestemming voor hoeft te geven!<sup>56</sup>

Het is dus niet alleen belangrijk om met elkaar in gesprek te gaan, maar het is ook belangrijk om mee te doen in de samenleving, op die manier creëer je een omgeving waarin iedereen elkaar makkelijker vragen durft te stellen en samen werken helpt ook om elkaar beter te leren kennen. Merve noemt participatie ook als een belangrijke factor in de beeldvorming. In gesprek met haar stel ik dat veel autochtone Nederlanders denken dat betere (en meer) integratie de beeldvorming zou oplossen, alleen zien Nederlanders het niet als beeldvorming maar als een probleem. Ik vraag haar dus of integratie een oplossing zou kunnen zijn voor de beeldvorming:

Ik denk dat het juiste woord participatie is. Participatie kun je meten, integratie niet! Je kunt bijvoorbeeld uren gaan optellen waarin mensen iets doen voor de samenleving. Deze getallen kunnen de participatieniveau van iemand laten zien. Met integratie worden alle Nederlanders geïntegreerd beschouwd, ook die gene die thuis zitten, van de bijstand leven, en niets doen voor de samenleving, terwijl moslims die hun best doen voor de maatschappij, terwijl ze niet zo goed Nederlands praten niet geïntegreerd worden genoemd. Het meten van participatie zal er voor zorgen dat echte participanten naar voren komen, allochtonen en autochtonen, en mensen die niets doen voor de samenleving, inclusief autochtonen worden gefilterd.<sup>57</sup>

Door dit te meten zullen we zien dat veel moslima's actief deelnemen aan de samenleving en dat we eerder moeten gaan kijken op de groep burgers die niet participeren.

---

<sup>55</sup> Interview Ummu (19) op 6 april 2010

<sup>56</sup> Interview Khadidja (26) op 23 april 2010

<sup>57</sup> Interview Merve (20) op 19 april 2010

Als laatste wil ik nog een oplossing noemen waar ik mij erg verbonden bij voel, namelijk het zelf laten spreken van moslima's. We kunnen wel blijven zeggen dat moslima's onderdrukt worden, maar hoe kunnen we stellen dat moslima's onderdrukt worden als ze zelf beweren dat ze niet onderdrukt worden? Moeten we dan elke moslima over één kam scheren omdat er enkele moslima's wel onderdrukt worden? Als antwoord op de enquête vraag hoe de beeldvorming te veranderen is, kreeg ik van een respondent dit antwoord:

Ten eerste dat die onzinnige discussie over hoofddoek eens opgehouden moet worden. We staan niet te wachten op iemand die ons vertelt wat we wel of wat we niet mogen dragen. ***De moslima zelf eens laten spreken en zelf vertelt hoe zij zich voelt met een hoofddoek om.***<sup>58</sup>

Zolang er berichtten uitgegeven worden, door bijvoorbeeld de media, die moslima's als onderdrukt neer zetten zonder het aan moslima's zelf te vragen blijft de negatieve beeldvorming bestaan. Moslima's moeten zelf een stem gegeven worden, er moet aan hen gevraagd worden hoe zij tegen hun situatie aan kijken. Daar levert dit onderzoek een bijdrage aan.

---

<sup>58</sup> Antwoord op de vraag 'Hoe denk jij dat er gezorgd kan worden voor een positieve verandering in de beeldvorming over moslima's?' van de internet enquête, zie bijlage 2 voor enquête; vet en schuin gedrukt door mij

## Hoofdstuk 7: Conclusie

Nederland staat er om bekend een (religieus) tolerant land te zijn. De Pelgrims kwamen vanuit Engeland naar Nederland in de 18<sup>e</sup> eeuw omdat ze hun geloof in Engeland niet vrij konden uitoefenen maar daar in Nederland wel de mogelijkheid toe kregen. Uiteindelijk gingen ze naar Amerika om daar een samenleving op te zetten waarin zij hun eigen regels konden toepassen op iedereen, iets waar Nederland religieus te tolerant voor was. Maar hoe tolerant is Nederland vandaag nog? Kunnen we Nederland, en dus haar burgers, tolerant noemen als moslima's met een hoofddoekje uitgescholden worden voor 'spook'? Kunnen we Nederland tolerant noemen als moslima's gezien worden als 'dom' en 'onderdrukt' alleen omdat ze een hoofddoek dragen? Er heerst, in Nederland, een beeld over moslima's dat ze onderdrukt worden, dat ze zonder toestemming van hun vader of man weinig mogen en dat ze bevrijd moeten worden van hun situatie. Een beeld dat volgens moslima's zelf ver van de werkelijkheid ligt.

Het theoretisch kader van dit onderzoek toont aan dat de Islam helemaal niet zo vrouw onvriendelijk is als men denkt dat het is. Veel regels en richtlijnen zijn er juist om vrouwen te beschermen van de patriarchale gebruiken van de tijd en plaats waarin de Islam opkwam. De regels en richtlijnen zijn soms nadelig voor de vrouw maar zijn er, volgens moslims, om de vrouw te beschermen. In gesprekken die ik gevoerd heb met moslima's over de nadelige regels uit de *Qur'ān* vertellen moslima's dat ze juist niet nadelig bedoeld zijn maar ter bescherming. Zij zien de regels niet als nadelig, ze zien ze niet als een vorm van onderdrukking maar als een vorm van protectie tegen kwade gedachten en daden. Als bewijs hiervan noemen ze de radicale verandering van de heersende patriarchale samenleving waarin de *Qur'ān* tot stand kwam, de regels die in de *Qur'ān* staan zijn om van deze patriarchale gebruiken af te wijken naar een vrouw-vriendelijker milieu (zie ook paragraaf 2.5 over de context van de *Qur'ān*). Deze regels en richtlijnen worden door westerse mensen juist weer gezien als een vorm van onderdrukking omdat die verschillen van westerse normen en waarden; bijvoorbeeld het bedekken van bepaalde lichaamsdelen in het bijzijn van mannen. Deze 'westerse gedachte' is ook terug te vinden in het theoretisch kader van dit onderzoek; uit onderzoek blijkt dat veel westerse mensen denken dat

Islamitische mannen onvriendelijk omgaan met hun vrouw (Pewman Research Center 2006 en SCP 2009). Dit negatieve beeld over moslima's heeft ook invloed op moslima's. Zo heeft dit beeld gevolg voor het gevoel van thuis van moslima's in de Nederlandse samenleving.

Uit mijn onderzoek is gebleken dat moslima's een dubbel gevoel hebben over het thuisgevoel in de Nederlandse samenleving. Ze geven enerzijds aan dat ze zich volledig Nederlander voelen en hier in Nederland thuishoren, maar aan de andere kant brengen zij hierbij wel nuances aan. Ze voelen zich tegengehouden om alles te bereiken wat ze willen bereiken. Zo ervaren ze dat ze als 'dom' gezien worden en dat ze telkens weer aan niet-moslims uit moeten leggen dat ze niet onderdrukt worden. Vervolgens, als ze uitgelegd hebben dat ze niet onderdrukt worden, ervaren ze dat mensen denken dat zij dan de uitzondering is. In het vinden van werk is het zijn van een moslima ook een hinder; zo ervaren veel moslima's dat ze niet aan werk komen omdat ze een hoofddoek dragen. Zelfs grote en bekende Nederlandse bedrijven hanteren bepaalde kledingvoorschriften dat bepalen dat er geen hoofddoekjes gedragen mogen worden op de werkvloer, dit terwijl een Christen wel een kruis om zijn of haar nek mag dragen. Dit ervaren moslima's als oneerlijk, ze voelen dat ze tegengewerkt worden om volledig te participeren in de Nederlandse samenleving. De negatieve beeldvorming over moslima's raakt hen in het alledaagse leven en kan ernstige gevolgen hebben. Sommige moslima's sluiten zich hierdoor af van de samenleving (Chrysochoou 2004; 21). Ook komen ze in een negatief spiraal terecht; als moslima's denken dat andere mensen hen dom vinden dan kunnen ze daarin bevestigd worden door kleine dingen zoals het overdreven uitleggen van een situatie (Chrysochoou 2004; 21).

Het is belangrijk dat er wat gedaan wordt aan de negatieve beeldvorming, daar waren alle moslima's die deel hebben genomen aan mijn onderzoek het wel over eens. In het theoretisch kader van dit onderzoek is aan bod gekomen hoe de media invloed heeft op het beeld dat er in westerse samenlevingen over de Islam, en daarin over moslima's, bestaat. De media heeft een grote invloed, ook volgens de moslima's zelf. Ze vinden dat ze verkeerd worden geportretteerd in de media en dat de media te veel de negatieve kanten belicht en nooit wat positiefs over moslima's uitbrengt. Veel vinden dan ook dat de beste manier om de beeldvorming te veranderen, de media veranderen is. Als de media meer positieve

berichten over moslima's zou uitgeven en minder bevooroordeeld zou zijn, dan zal de beeldvorming ook positief veranderen. Ook het in gesprek gaan, dialoog voeren, met niet-moslimes is een goede manier om de beeldvorming te veranderen, aldus de moslima's die deelgenomen hebben aan dit onderzoek. Als Nederlanders gewoon in gesprek zouden gaan met moslima's, zonder vooroordelen, zouden ze erachter komen dat de meeste moslima's helemaal niet onderdrukt worden. Veel vooroordelen komen ook voort uit onwetendheid en die onwetendheid kan goed weggehaald worden door in gesprek te gaan, zo creëer je wederzijds respect voor elkaar. Naast in dialoog gaan en positieve media aandacht noemde moslima's ook participatie in de samenleving en meer moslima's op hogere posities als oplossingen voor de negatieve beeldvorming. Al met al; moslima's zijn het erover eens dat de beeldvorming moet veranderen en er zijn meerdere manieren om te werken aan het verbeteren van de, nu nog, negatieve beeldvorming.

De centrale vraag van dit onderzoek was: hoe reageren moslimsvrouwen, tussen de 18 en 50 jaar en wonende in Nederland, op de negatieve beeldvorming die er over hen bestaat in de Nederlandse samenleving? Kort samengevat is uit dit onderzoek gebleken dat moslima's de huidige beeldvorming die er over hen bestaat hinderlijk vinden en ze willen dat er wat aan gedaan wordt. De beeldvorming klopt niet en werkt hen tegen om volwaardige burgers te worden van Nederland. Tot de beeldvorming veranderd zullen ze altijd gezien worden als vrouwen die niets mogen bereiken en die bevrijd moeten worden uit hun situatie terwijl ze juist willen laten zien wat ze kunnen bereiken en hoe vrij ze zich voelen.

## Literatuurlijst

Abu-Lughod, L.

2002 Ethics Forum: September 11 and Ethnographic Responsibility: Do Muslim Women Really Need Saving? Anthropological Reflections on Cultural Relativism and Its Others. *American Anthropologist* 104:pp.783-790

Ali, Syed

2005 Why Here, Why Now? Young Muslim Women Wearing *Hijāb*. *The Muslim World* 95:pp. 515-530

Bakker, Chris

2010 'Albayrak: Wilders is onderdrukker moslimvrouw (3). *Algemeen Nederlands Persbureau*, 20 maart.

Bartels, Edien

2008(1997) Centrale geloofsvoorstellingen. In: H. Driessen (ed), *In het huis van de Islam*. Nijmegen/ Amsterdam: Uitgeverij SUN, pp 107-124.

Chrysochoou, X.

2004 *Cultural Diversity: It's Social Psychology*. Oxford: Blackwell Publishing

Coulson, N. & D. Hinchcliffe

1979 Women and Law Reform in Contemporary Islam. *In Women in the Muslim World*. Lois Beck en Nikki Keddie, eds. Pp 37-51. Cambridge: Harvard University Press.

Esposito, John L.

1998 Introduction: Women in Islam and Muslim Societies. *In Islam, Gender, and Social Change*. Yvonne Yazbeck Haddad en John L. Esposito, eds. Pp. ix-xxviii. Oxford: Oxford University Press.

Haddad, Yvonne Yazbeck

1998 Islam and Gender: Dilemmas in the Changing Arab World. *In Islam, Gender, and Social Change*. Yvonne Yazbeck Haddad en John L. Esposito, eds. Pp. 3-29. Oxford: Oxford University Press.

Herten, van en Otten

2010 Naar een nieuwe schatting van het aantal islamieten in Nederland. *Bevolkingstrends*(3)2007:pp.48-53(CBS)

Kaplan, Benjamin J.

- 2002 Dutch Religious Tolerance: Celebration and Revision. In: R.P. Hsia en H.F.K. van Nierop (eds.), *Calvinism and Religious Toleration in the Golden Age*. Cambridge: Cambridge University Press, pp 8 t/m 26.
- Korf, Dirk J. e.a.
- 2007 *Van vasten tot feesten: leefstijl, acceptatie en participatie van jonge moslims*. Utrecht: Forum, Instituut voor multiculturele Ontwikkeling.
- Mohammed, Khaleel
- 2004 A Muslim Perspective on Human Rights. *Society* 41(2):pp.29-35
- Okin, S. with respondents
- 1999 *Is Multiculturalism Bad for Women?* J. Cohen, M. Howard en M. C. Nussbaum, eds. Princeton: Princeton University Press
- Pewman Research Centre
- 2006 *The Great Divide: How Westerners and Muslims View Each Other*. Pew Global Attitudes Project. [www.pewglobal.org/reports](http://www.pewglobal.org/reports), geraadpleegd op 10 december 2009
- Pinot, D.
- 2004 *Beeldvorming en Integratie*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Rehman, J.
- 2007 The Sharia, Islamic Family Laws and International Human Rights Law: Examining the Theory and Practice of Polygamy and Talaq. *International Journal of Law, Policy and the Family* 21(1):pp.108-127.
- Roald, A.S.
- 2001 *Women in Islam*. London en New York: Routledge.
- Said, E.
- 1978 *Orientalism*. London: Routledge and Kegan Paul
- Shadid, W.
- 2005 Berichtgeving over moslims en de Islam in de westerse media: Beeldvorming, oorzaken en alternatieve strategieën. *Tijdschrift voor communicatiewetenschap* 33(4):pp.330-346.
- Sociaal Cultureel Planbureau
- 2009 *Jaarrapport Integratie 2009*. [www.scp.nl](http://www.scp.nl)
- Stowasser, B.



1998            Gender Issues and Contemporary Quran Interpretation. *In* Islam, Gender, and Social Change. Yvonne Yazbeck Haddad en John L. Esposito, eds. Pp. 30-44. Oxford: Oxford University Press.

White, Elizabeth H.

1979            Legal Reforms as an Indicator of Women's Status in Muslim Nations. *In* Women in the Muslim World. Lois Beck en Nikki Keddie, eds. Pp. 52-68. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

**Digitale bronnen:**

[www.al-amal.nl](http://www.al-amal.nl)

Stichting Al-Amal

[www.cumuluswelzijn.nl](http://www.cumuluswelzijn.nl)

Cumulus Welzijn

[www.mashriq.nl](http://www.mashriq.nl)

SV Mashriq

[www.moslima.nl](http://www.moslima.nl)

Website voor moslima's

[tk2010.nlkiest.nl](http://tk2010.nlkiest.nl)

Tweede Kamerverkiezingen, info

[www.quran.com](http://www.quran.com)

*Qur'ān* online, verschillende talen

## Bijlage 1: Reflectie

Nu dat ik mijn onderzoeksrapport heb afgerond wil ik graag reflecteren op de afgelopen acht maanden. Acht maanden geleden besloot ik onderzoek te willen doen naar moslima's. Ik wist dat ik in Nederland moest blijven in verband met omstandigheden en dan leek mij een onderzoek naar moslima's in de Nederlandse samenleving het leukst. Allereerst wil ik in dit verslag reflecteren op mijn veldwerktijd en op het schrijven van mijn scriptie, vervolgens ga ik uiteen zetten wat ik geleerd heb van deze periode en als laatste wil ik terugkijken op de keuze om in Nederland te blijven.

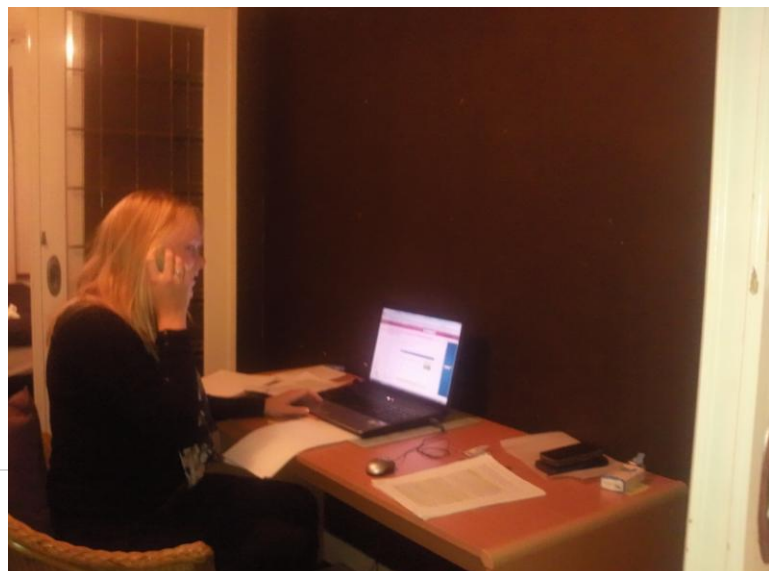
In februari begon ik aan mijn veldwerkperiode. Van te voren was ik behoorlijk zenuwachtig. Ik vreesde het ergste; dat ik niet geaccepteerd zou worden door de vrouwen en dat daardoor uiteindelijk mijn onderzoek niet te doen was. Ik begon mijn veldwerkperiode bij een buurthuis organisatie in Overvecht te Utrecht: Cumulus Welzijn. Na de eerste dag van mijn onderzoek kwam ik in een soort van roes thuis, als dit mijn onderzoek zou worden dan zou ik de tijd van mijn leven hebben! De vrouwen waren heel aardig en spraakzaam. Bovendien was het een leuke groep om in te participeren observeren. Ze dansten uitbundig tijdens het koken van gerechten en zongen mee met Marokkaanse muziek. Ik voelde mij welkom. Helaas kreeg ik twee weken daarna te horen dat ik niet verder mocht met mijn onderzoek bij Cumulus Welzijn. Ik vooraf niet de juiste toestemming gehad en ik moest daarom opnieuw toestemming vragen. De vrouw van wie ik toestemming moest hebben nodigde mij op een gesprek uit, na mij gerust gesteld te hebben met de mededeling dat ik wel mocht blijven maar dat ze wat meer wou weten over mijn onderzoek. Het gesprek verging moeizaam, de vrouw liet in het gesprek duidelijk merken dat zij vond dat moslima's onderdrukt werden terwijl ik daar geen oordeel over wou geven in mijn onderzoek. Na het gesprek stelde ze mij weer gerust, de dagen dat ik gepland had om te komen mocht ik gewoon blijven komen. Toen ik thuis kwam had ik echter een mail van de vrouw waarin stond dat ze van mening veranderd was en dat als ik onderzoek wou doen onder moslima's, dat ik dan maar naar de moskee moest gaan. Dit ervaarde ik als behoorlijk heftig, mijn onderzoek klapte door één mailtje volledig in elkaar. Vanaf toen heb ik mijn tactiek volledig aangepast. In plaats van één vaste lokatie te hebben, met voortdurend dezelfde vrouwen, besloot ik om mij zelf op de hoogte te houden van activiteiten onder moslima's om daar aan deel te nemen. Uiteindelijk leidde dit tot vele avondjes bij activiteiten van Islamitische studentenverenigingen en kreeg ik leuke gesprekken en leuke reacties. Toch was ik blij toen het mei was en ik kon gaan beginnen aan mijn scriptie. Tijdens het schrijven van de opzet voor dit onderzoek kwam ik er al achter dat het schrijven mij veel beter ligt, en die gedachte werd bevestigd tijdens het schrijven van dit onderzoeksrapport.

Wat ik vooral heb geleerd tijdens mijn veldwerkperiode en het schrijven van mijn scriptie is dat een goede voorbereiding het halve werk is. Het is erg belangrijk om van te voren al definitief een lokatie te hebben. In mijn geval had ik al toestemming om bij Cumulus Welzijn

onderzoek te doen voordat ik aan mijn veldwerkperiode begon maar dit had ik anders aan moeten pakken. Ik had meteen voor moeten stellen om langs te komen om mijn onderzoek uit te leggen en ik had door moeten vragen of ik nog met iemand anders in gesprek moest gaan voor volledige toestemming. Naast dit belangrijke leerpunt heb ik veel academische vaardigheden geleerd. Zo heb ik mijn interviewtechnieken verbeterd en daardoor ben ik wat zekerder geworden in het interviewen. Ik heb daarin mijn eigen weg gevonden, een manier van interviewen dat ik zelf fijn vond werken. Ook heb ik mijn schrijftechnieken verbeterd. Vlak voordat ik begon met het schrijven van dit onderzoeksrapport kreeg ik van een vriend de tip dat je nooit moet stoppen met schrijven als je niets meer weet te schrijven. Je moet altijd stoppen wanneer je weet wat je wilt gaan schrijven, zo kun je de volgende dag meteen weer beginnen en heb je minder last van opstart problemen. En zo heb ik het ook gedaan, hierdoor ging het schrijven van dit onderzoeksrapport niet extreem moeizaam zoals dat bij sommige studenten wel gaat.

Als laatste wil ik kort reflecteren op de keuze die ik gemaakt heb om in Nederland te blijven. Achteraf gezien heb ik spijt van deze keuze. In het buitenland is alles wat je doet onderzoek doen. Alles is nieuw voor je, alles is bijzonder en alles valt je op. Hier in Nederland moet je telkens weer zorgen dat je persoonlijk leven niet in de weg gaat staan van je onderzoek; bijvoorbeeld het hebben van een feestje op een avond dat je eigenlijk naar een lezing zou gaan voor je onderzoek. Ik vond dit erg moeilijk en zou daarom de keuze om met een dergelijke onderzoek in Nederland te blijven niet weer maken.

Uiteindelijk heb ik veel tijd besteed tijdens mijn onderzoek aan het zoeken van activiteiten, het contact leggen met organisaties en het bellen van mensen. Dit had tot gevolg dat ik menige ochtenden voor de laptop heb gezeten om dingen op te zoeken. Daarom heb ik een foto toegevoegd aan dit verslag waar je mij achter een laptop ziet zitten terwijl ik aan het bellen ben. Verder heeft de keuze voor deze foto nog twee redenen: ik wou graag een foto van mij achter een computer omdat ik het schrijven het leukste gedeelte van het onderzoek vond en omdat ik alleen foto's heb van mijn respondenten. Ik heb geen fotos van mij en respondenten omdat je dan een *staged* foto krijgt: het is dan niet een foto van hoe ik in de groep sta maar van mij met mijn respondenten omdat je altijd iemand anders moet vragen om een foto te maken.



## Bijlage 2: Internet Enquete

Titelpagina: Vrouw zijn binnen de Islam

- Vraag: Mijn geloof is een belangrijk onderdeel van mijn leven. (5p. Eens/oneens)
- Vraag: Ik voel mij, binnen de Islam, als vrouw gewardeerd. (5p. Eens/oneens)
- Vraag: De Koran en de Ahadith hebben invloed op mijn doen en laten. (5p. Eens/oneens)
- Vraag: Hoe ik mijn geloof praktiseer is anders dan hoe mijn ouders hun geloof praktiseren. (5p. Eens/oneens)
- Vraag: Als je het met de vorige vraag eens was, kun je kort uitleggen waar het verschil in ligt? (open vraag)

Titelpagina: Positie in Nederlandse samenleving

- Vraag: Ik voel me thuis in de Nederlandse samenleving. (5p. Eens/oneens)
- Vraag: Als je oneens hebt geantwoord op de vorige vraag, hoe komt het dat je je niet thuis voelt? (open vraag)
- Vraag: Ik kan alles bereiken in de Nederlandse samenleving dat een niet moslima ook kan bereiken. (5p. Eens/oneens)
- Vraag: Als je oneens hebt geantwoord op de bovenstaande vraag, hoe komt het dat je niet alles kan bereiken wat een niet moslima kan bereiken? (open vraag)
- Vraag: Ik wil graag later (meerdere antwoorden mogelijk): (keuzes: Carriere maken / Gezin stichten / Reizen(de wereld zien) / Vrijwilligerswerk gaan doen / Overig)

Titelpagina: Invloed negatieve beeldvorming

- Vraag: Nederlanders vinden dat moslima's onderdrukt worden. (5p. Eens/oneens)
- Vraag: Ik vind dat er een negatieve beeldvorming over moslima's bestaat. (5p. Eens/oneens)
- Vraag: Als je eens hebt geantwoord op de bovenstaande vraag, kun je kort uitleggen wat deze negatieve beeldvorming volgens jou inhoudt? (open vraag)
- Vraag: Ik vind het hinderlijk dat alle moslima's over een kam geschoren worden. (5p. Eens/oneens)
- Vraag: Negatieve beeldvorming over moslima's houdt mij tegen om te bereiken wat ik wil bereiken. (5p. Eens/Oneens)
- Vraag: Heb je op de bovenstaande vraag eens geantwoord? Hoe voel je je door negatieve beeldvorming tegen gehouden? (open vraag)

Titelpagina: Verandering beeldvorming

- Vraag: Ik wil graag dat de huidige beeldvorming over moslima's veranderd. (5p. Eens/oneens)
- Vraag: Ik wil zelf een bijdrage leveren aan de verandering van de beeldvorming over moslima's. (5p. Eens/oneens)
- Vraag: Het is de taak van moslima's om de beeldvorming over moslima's te veranderen. (5p. Eens/oneens)

- Vraag: Het veranderen van de beeldvorming over moslima's moet hoog op de politieke agenda staan (moet dus dringend wat aan gebeuren). (5p. Eens/ oneens)
- Vraag: Hoe denk jij dat er gezorgd kan worden voor een positieve verandering in de beeldvorming over moslima's? (open vraag)

Titelpagina: Gegevens

- Vraag: Ik vind het leuk om benaderd te worden voor een interview over dit onderwerp. (2p. Ja/Nee)
- Vraag: Ik wil op de hoogte gehouden worden van de resultaten van dit onderzoek. (2p. Ja/Nee)
- Vraag: Indien je ja hebt geantwoord op een van de bovenstaande vragen, zou je hier dan je email-adres in willen vullen? (open vraag)

### **Bijlage 3: Abstract (English)**

*Keywords: Muslim women, stereotyping, stigmatization, agency, Islam, multicultural*

The Netherlands can be seen as a multicultural society; a society where people that come from different backgrounds live together. In a society like this strains emerge because of differences in norms. This paper addresses one of these differences in norms, namely the difference in the way women are treated and what position they take in society. Muslims regard women differently than how the Dutch regard women. However, this paper does not address how Muslims treat their women or the question if Muslim women are being oppressed or not. This paper addresses the problems that Muslim women have to deal with, which are caused by stigmatization and pre-judgments'. How do Muslim women feel about being set aside by society as oppressed women who have nothing to say about their life? The Muslim women I have spoken to feel pushed to the peripheries of society, they feel they do not have the same chances as non-Muslim women do (for example: in finding work they run in to problems regarding their headscarves) and feel that they have to defend their choice for wearing a headscarf all the time. The Muslim women that I have spoken to, in the Netherlands, voice their worries about not being accepted in society. They want to feel at home in Dutch society but at the same time they feel like they are being withheld from that luxury. Time and time again they have to explain to non-Muslim people around them that they don't see themselves as oppressed and that they don't have to ask their fathers/husbands for permission to go outside and talk to people. The highly educated women voiced their experiences of people seeing them as the 'exception' while they themselves do not see themselves as the exception. Muslim women see a problem in the way media portrays them and want to see this changed. Since the terrorist attacks of September 11<sup>th</sup> 2001, Muslims have been portrayed in the media in a way that is not correct, according to the women I spoke to. The media portrays the Islam as a violent religion and as a religion that oppresses Muslim women. The women I spoke to believe that a big part of the stereotyping problem that Muslim women get confronted with, will resolve if/when the media does more coverage on the positive aspects of the religion and of Muslim women within the Islam. This in contrast to the often negative images the media sends out when talking about Muslim women. They also think that if more Muslim women reach the top in

the business-world the stigmatization will change eventually. Especially, they are sick of not being asked about how they feel about their situation, if they feel like they are oppressed. This paper gives Muslim women a voice; it gives Muslim women the chance to talk about the effects of stereotyping and stigmatization. It gives Muslim women the chance to tell the world what they think about issues concerning them but where they're usually not included in the discussion on the issues.